

ХТО ДОМОВЛЯЄТЬСЯ З ТЕРОРИСТАМИ?

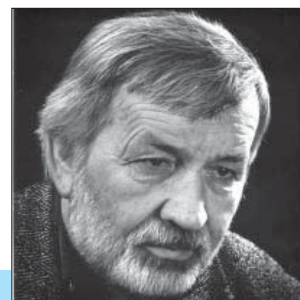
2

“ДОНЕЦЬКЕ БИКОКО”

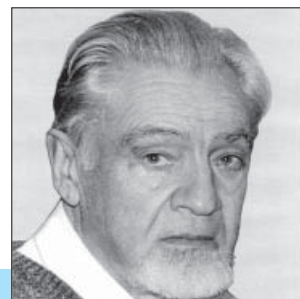
5

БРОНІСЛАВ ГРИЦУК. З ЛЮБОВ'Ю

8-9

АЛГЕБРА Й ГАРМОНІЯ ПОЕЗІЇ КОБЗАРЯ

10

ЛІТЕРАТУРНІ ПОДІЇ

14-15

Ганьба георгіївської стрічки

Вадим ПЕПА,
письменник,
Київ

Солдатський орден Святого Георгія Переможця запроваджено 1769 р. за правління сластолюбної німкені Катерини II, яка в пам'яті українського народу — “голодна вовчиця”. Після 1917 р. стояли одна проти одної на смерть дві гвардії — біла з георгіївською стрічкою і червона з п'ятикутною зіркою на гостроверхих шоломах, названих “будьонівками”. З торжеством “диктатури пролетаріату” все царське, зокрема й “георгіївське”, було не те що скасовано, а за напоумленням комуністичної ідеології, “випалювалося розпеченим залізом”.

Але ожило під час Другої світової війни, яка з голосу російської історії — Велика Вітчизняна. Імперську символіку відродили створений гітлерівцями Комітет Визволення народів Росії (КОНР) і Російська Визвольна Армія — “РОА”. Під командуванням генерала Власова фактично за нацистську Росію воювала мільйонна армія. Яке там порівняння зі Степаном Бандерою, котрий протягом усієї війни утримувався в німецькому концтаборі й дивом вижив, не був замучений, як його рідні брати.

У власовському збіговиську передусім вищі чини нагороджувалися орденом Святого Георгія. Серед почесних кавалерів — царський генерал Краснов, що став начальником козачих військ Третього Рейху; білий генерал Шкуро, групенфюрер СС; ще один групенфюрер — Рудольф Бангерський; майор-перебіжчик О. Альбов, начальник відділу пропаганди штабу “ВВС КОНР”; генерал-майор А. Туркул, командир Другого корпусу Збройних сил КОНР..

З усіх телеекранів лізуть межі очі всіляких мастей недобррозичливці з георгіївськими стрічками. А чи мають вони уявлення про те, що то за символ? Звернімося до ґрунтовного дослідження російського патріота Юрія Соломатина “Георгиевская лента: белогвардейская, гвардейская или власовская”. Праця представлена в інтернеті. Доступна кожному, хто зацікавиться.

Ось переклад українською мовою того, що насамперед заявлено: “Георгіївська стрічка не має жодного стосунку до переможців у Великій Вітчизняній, жодного стосунку до нагород СРСР і солдатів РККА (Рабоче-Крестьянской Красной Армии — Авт.), тому що вона прикріплювалася до Ордена Святого Георгія, яким офіційно нагороджували в Російській імперії”. І висновок наприкінці: “Ніякі квазіпатріотичні “стрічечки” не підмінять і не замінять Знамено Перемоги”.

Усіх годі перелічити. Хіба що можна додати: є фотографія, на якій Гітлер позує пліч-о-пліч із маршалом Фінляндії Маннергеймом, німцем за походженням. В останнього під германським рицарським хрестом красується на грудях і Георгіївський хрест. Субординації дотримано: російсько-власовська відзнака, як і слід було чекати, прикріплена нижче.

Тих, кому відомі подальші трансформації нагороди, вражає прозорливість Черчілля. Ще коли він заявив: у майбутньому фашисти стануть антифашистами. Карколомні повороти історії. Саме виховані комсомолом комуністи заповзялися звеличувати царський символ так, як ніколи раніше. Те, що їхній вождь Ленін відкидав з огидою, для його послідовників, нинішніх сповідників змертвілої ідеології, — святе. 2005 р. на вулицях російських міст з'явилась георгіївська стрічка. 2007 р. акцію “Георгиевская ленточка” благословив патріарх “Московский и Всея Руси Алексей II”. Того ж року по всьому світу було безкоштовно, як і в Росії, поширено понад 10 мільйонів “стрічечок”. 1 лютого 2014 р. в Харкові з ініціативи мера Г. Кернеса й голови облдерж-

адміністрації М. Добкіна створено громадський союз “Український фронт”, головним символом якого проголошено усе ту ж “стрічечку”.

Тут доречно нагадати про опис царського герба з часів Катерини II: “Орел чорний, на лапах (бо ж птах двоголовий — авт.) корона, а наверху в середині велика Імператорська корона — золота, в середині того ж орла Георгій, на коні білому, що перемагає змія, опанча і спис — жовті, вінець жовтий же, змій чорний”.

Із цим царським перегукується розпорядження мера червонозоряної столиці від 23 листопада 1993 р. “Про поновлення історичного герба Москви”. Він затверджений таким, яким формувався при все нових і нових самодержцях, починаючи від Івана III з кінця XV ст.:

“Герб міста Москви являє собою зображення на темно-червоному геральдичному шиті розвернутого вправо верхника — Святого Георгія Побідоносця у срібних обладунках та лазуровій “приволюке” (мантії) на срібному коні, вражає золотим списом чорного Змія”.

Продовження на стор. 4

Петро АНТОНЕНКО

За спинами сепаратистів — Росія

Російські “стрілки” — без маски і на перших шпальтах газет

Ватажок самооборони Слов’янська “Ігор Стрелков” — офіцер спецназу Головного розвідувального управління РФ — призначений керівництвом так званої Донецької республіки “командувачем народного ополчення Донбасу”.

СБУ встановила справжнє ім’я того, хто діяв в Україні під іменем Стрелкова. Насправді це Ігор Всеволодович Гіркин. Він громадянин Росії, полковник ГРУ. Народився 1970 року, номер паспорта громадянина РФ: 4506460961, зареєстрований у Москві за адресою Шенкурський проїзд, 8 Б, кв. 136.

СБУ повідомила, що Гіркин раніше неодноразово відвідував Україну з російським закордонним паспортом і востаннє легально перетнув український кордон 26 лютого 2014 року, прилетівши рейсом Шереметьєво-Сімферополь.

І саме в ніч із 26 на 27 лютого відбулося захоплення будівлі Верховної Ради Криму.

Цей офіцер Збройних сил РФ — помічник із силових питань самопроголошеного прем’єр-міністра Криму Аксєнова. У Криму Стрелков відповідав за захоплення військових частин та органів влади й управління, брав участь у вербуванні наших громадян. За даними СБУ, на початку квітня Стрелков отримав прямий наказ із Москви почати масштабну диверсійну операцію на материковій частині України, зокрема в Донецькій і Луганській областях.

І ось цей російський полковник зняв маску, в прямому і переносному сенсі, спростувавши твердження свого президента Пу-

тіна про відсутність російських військових на Донбасі. Обурює нахабність, з якою він виліз у ЗМІ, й суть його заяв. Інтерв’ю Стрелка, як його вже давно тут називають, надрукувала на першій шпальті “Комсомольская правда в Україні”. Ця ж газета оприлюднила й відеоінтерв’ю “Стрелкова”-Гіркина, яке вражає цинізмом. Він заявив, що його так звані ополченці знищуватимуть українських військовослужбовців, якщо ті й надалі виконуватимуть свої обов’язки: боротимуться проти “ополчення Донбасу”. Назвав українських військових, що захищають свою землю, “терористами”.

Росіянин розповів, хто складає основу ополчення сепаратистів у Слов’янську. “Формувався загін, з яким я прийшов у Слов’янськ, на території Криму. Я не буду цього приховувати. З добровольців. Але дві третини — це громадяни України, причому навіть переважно не кримчани, а біженці з інших регіонів України. Ясна річ, дуже багато і донеччан”.

Отже, українських громадян серед ополченців — дві третини. З якої країни інша третина — зрозуміло. Також Гіркин повідомив, що більша частина цих ополченців має бойовий досвід, воювали в лавах російських збройних сил у Чечні, в Середній Азії.

Гіркина українська влада оголосила в розшук. Щодо нього розпочато кримінальне провадження за фактом організації навмисного вбивства та вчинення дій на шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності України, проведення диверсійно-підривної діяльності, орга-

нізації масових заворушень на території східних областей України.

Сепаратисти беруть у полон міжнародних інспекторів

У Слов’янську сепаратисти затримали військову місію ОБСЄ (Організації безпеки і співробітництва в Європі), яка прибула на запрошення влади України відповідно до Віденського документа 2011 року. До неї входять четверо громадян Німеччини і по одному представнику з Чехії, Данії, Польщі та Швеції. Захопили автобус о 12 годині. У ньому, окрім представників ОБСЄ, перебувало 5 військових Збройних сил України, яких сепаратисти взяли в полон і відвезли в невідомому напрямку.

У МЗС України висловили стурбованість захопленням інспекторів у Донецькій області. Українські дипломати вважають, що “перешкоджання роботі інспекторів, а тим більше захоплення їх у заручники може свідчити лише про те, що мета озброєних осіб, які діють у регіоні, не має нічого спільного з проголошеною метою так званих “мирних протестів” на Сході України”.

Як повідомила СБУ, до викрадення представників ОБСЄ на Донеччині також причетна група Стрелка-Гіркина.

“Альфа” в полоні

Прокуратура Донецької області розпочала кримінальне провадження за фактом незаконного перешкоджання діяльності співробітників СБУ, офіцерів спецпідрозділу “Альфа”, яких 26 квітня захопили після збройного

нападу. “У Горлівці на співробітників СБУ зловмисники із зброєю вчинили збройний напад, перешкодили виконанню завдання та із застосуванням зброї захопили їх. Група співробітників СБУ в рамках кримінального провадження виконувала завдання із затримання громадянина РФ, підозрюваного у вбивстві депутата В. Рибак”, — зазначили в СБУ.

Той-таки російський офіцер Ігор Гіркин, ватажок озброєного формування донецьких сепаратистів, заявив, що захоплених у полон офіцерів або обміняють на співробітників ополчення, затриманих владою, “або залишать до вирішення ситуації”.

Речник СБУ Марина Остапенко повідомила, що станом на понеділок у полоні сепаратистів перебувало близько 40 заручників, зокрема представники місії ОБСЄ, офіцери спецслужб.

Постріли в Кернеса

У понеділок близько 12.00 на мера Харкова Геннадія Кернеса був вчинений замах. За попередньою інформацією, стріляли з лісу, зі снайперської гвинтівки. У Кернеса тяжкі поранення внутрішніх органів. У той же день у харківській лікарні йому зробили операцію, а в ніч на вівторок пораненого відправили на лікування в Ізраїль.

МВС заявило, що однією з версій замаху на мера Харкова Геннадія Кернеса, яку розглядає слідство, є помста з боку сепаратистів. Ідеться про події неділі, 27 квітня, коли міліціонери Харкова затримали 13 радикально налаштованих громадян із “коктейлями

Молотова”. “Ми бачимо, що все це проводиться за заздалегідь спланованим сценарієм. Ми знаємо, які події відбуваються в Донецькій області. Я вважаю, що ці сили продовжують свої дії, аби дестабілізувати обстановку в Харкові”, — зазначив заступник міністра Сергій Яровий.

Постає Геннадія Кернеса неоднозначна. З одного боку, проти нього порушили кримінальну справу, звинувативши у неправих діях щодо учасників Майдану, Єврореволюції в Харкові. З іншого, з початком сепаратистських виступів на Сході України Кернес виступив за єдність Української держави. І, як міський голова мільйонного Харкова, чимало зробив для стабілізації ситуації в місті і краї. Принаймні Харків і область сепаратистам, попри їхнє велике бажання, не вдалося втягти в активні антидержавні дії.

Замах на голову одного з найбільших міст країни є не лише помстою за його державницьку позицію і залякуванням інших політиків, посадовців. Без сумніву, це частина сценарію із дестабілізації ситуації в країні і спроби зриву президентських виборів.

Не випадково того ж дня проросійський кандидат у президенти Олег Царьов заявив, що замах на мера Харкова Геннадія Кернеса свідчить, що зараз неможливо проводити вибори в Україні. Про це він казав російському виданню “РІА Новості”. Ще раніше Царьов запевняв сепаратистів у Донецьку, що зробить усе для зриву президентських виборів. Російські сценарії в дії...

Марія ОЛІЙНИК,
м. Донецьк

Як заявив Тарута, на референдум планується винести питання передачі додаткових владних повноважень регіонам України і створення муніципальної міліції. Він вважає, що проведення національного референдуму дозволить об’єднати країну навколо ідеї реформ і впровадити європейські стандарти. І представив О. Турчинову законодавчі ініціативи, що дозволяють здійснити референдум у зазначений термін. Його підтримав і Лук’яненко, мовляв, “проведення референдуму сприятиме зниженню соціально-політичної напруженості в регіонах Півдня і Сходу України”.

— Ми консолідували свої зусилля для того, — наголосив Тарута, — щоб в Україні запанував громадянський мир, порядок і злагода. Усі громадяни нашої країни повинні мати можливість висловити свою думку з тих питань, які їх реально хвилюють. На цьому етапі вирішальне слово за депутатами Верховної Ради...

Зауважте, місцеві князьки стрімголов кидаються виконувати волю півдсотка (!) донеччан, які ставлять ультиматуми під державними прапорами РФ і міфічної “Донецької республіки”, відверто й цинічно порушуючи Конституцію України, вчиняючи наругу над нашими державними символами. І жодного слова про думку іншого Донбасу, який виходить на мітинги за єдність європейської України. Вимог тих 99 % людей, які виходять на мітинги, незважаючи на величезний тиск і реальну загрозу життю, усвідомлюючи, що захистити їх немає кому: влада не чує! Донеччан, які хочуть жити по-людськи в єдиній

Хто кого чує, те й маємо

Сьогодні до подій на Донеччині прикута увага всього світу. Намагаються розібратися: хто винуватий і що робити. Після подій 28 квітня, коли відбувся черговий проукраїнський мітинг (міліція, як і в минулі рази, не захищала його учасників), а донецька тимчасова влада оголосила про необхідність референдуму, всім стало очевидно: на Донеччині реалізується кримський сценарій. Водночас в. о. голови Донецької облдержадміністрації, а насправді “Донецької народної республіки” Сергій Тарута та Донецький міський голова Олександр Лук’яненко попросили у в. о. президента України Турчинова провести загальнонаціональний референдум 25 травня.

європейській Україні без корупції та криміналітету у владі калічать і убивають на очах “орлів” Авакова. Як це сталося 13 березня після мітингу на пл. Леніна, коли зарізали 22-річного донеччанина Дмитра Чернявського. Як 17 квітня представники т. зв. “Донецької народної республіки” викрали Володимира Рибак, депутата Горлівської міськради, і завадали нелюдських тортур, убили. Коли 22 квітня у Слов’янську знайшли два трупи, то в одному з них упізнали Володимира Рибак, а другим був студент 2 курсу КПІ 19-річний Юрій Поправко. У них були розпороті животи, на тілі сліди жорстоких катувань. Їх утопили ще живими в річці Сіверський Дінець біля Райгородка, прив’язавши рюкзаки з піском.

Терористи фактично взяли в заручники мешканців усієї Донецької області і жорстоко розправляються з тими, хто виступає за єдину Україну. Четверо закатованих (є інформація, що на тому ж місці знайдено ще одне тіло з розпоротим животом), сотні покалічених, 40 осіб у заручниках, зокрема з місії ОБСЄ та журналістів.

А що ж наша влада, яка сфор-

мована партією “Батьківщина”? Юлія Тимошенко в цей час легалізує незаконні озброєні терористичні угруповання. Вона підготувала з ними “протокол про взаєморозуміння”, який передано на розгляд терористам. “Розглядаючи”, вони втретє захопили приміщення Донецької облради і облдержадміністрації, а в наступні дні почалося захоплення приміщень райрад, управлінь міліції, СБУ, телерадіокомпаній в області.

Про мирні переговори Тимошенко повідомила журналістам на прес-конференції в Донецьку 22 квітня в готелі “Вікторія”. Згідно з протоколом, “Батьківщина” через фракцію в парламенті зобов’язувалася провести децентралізацію влади, задовольнити вимоги щодо статусу російської мови, ліквідації обласних і районних держадміністрацій і передати їхні функції виконкомом. Її партія також пообіцяла внести у Верховну Раду України

і проголосувати за закон про амністію всіх протестувальників (читай: терористів і убивць). Це відбувалося того самого дня, коли знайшли понівечені тіла Рибак і Поправка!

Про “готовність” терористів до запропонованого лідером “Батьківщини” компромісу свідчить перенесення місяця проведення прес-конференції Юлії Тимошенко. Спочатку прес-конференцію було заплановано біля захопленого бойовиками будинку Донецької ОДА. Але там журналістів оточили озброєні особи в камуфляжах та балаклавах, почали бити камери, вимагаючи припинити зйомки. Прес-конференцію перенесли в готель “Вікто-

рія”. Як пояснила Тимошенко, зміна місця зустрічі відбулася “через агресивні дії людей, які скоюють за гроші імітацію сепаратистських дій”. Откої! “Імітація” замість відвертої військової агресії Росії за допомогою місцевих колаборантів за вихід Донеччини зі складу України!

Юлію Тимошенко запитали: чому влада веде переговори тільки з терористами, і чому ніхто не чує їхніх опонентів, мирних громадян? І тільки тоді вона погодилася зустрітись з громадськими організаціями та політичними партіями Донеччини, які виступають за єдину Україну, та вислухати їхні вимоги. Я повірила і розіслала керівникам проукраїнських організацій запрошення на зустріч. Але даремно. Нам вкотре збрехали. Ніхто не так і не зателефонував. Як правило, приїжджі з Києва спілкуються зі своїми призначенцями Тарутою, Пожидаєвим, начальником донецьких міліцейських “орлів”. Це вони разом із путлерівцями після мітингу 13 березня ставили навколішки українських патріотів замість того, щоб захистити мирних донеччан. Такий “захист” продемонструвала міліція і 28 квітня. Вважаю, що за півтора місяця в. о. міністра Авакову можна було вже й розібратися, на чієм боці його донецькі “орли” і замінити всіх керівників управлінь. А не розказувати на сміх світові, що на Сході України призначена і керована ним міліція не здатна виконувати свої обов’язки. Але вона готова виконувати вказівки незаконних бандитських формувань. Донеччани в розпачі: не чує київська влада саме проукраїнський Донбас, а слухає бойовиків Патрії регіонів вкупі з Партією регіонів. Тих, яких донедавна змушений був слухати не тільки Донбас, а й уся Україна. І дослухалися...

Гімн московського загарбника

Анатолій КОЛОДНИЙ, професор, президент Української асоціації релігієзнавців, заслужений діяч науки України, доктор філософських наук, професор, заст. директора — керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, м. Київ

Продовження.
Поч. у ч. 16 за 2014 р.

Мене можуть запитати: чому ви вживаєте термін “Московія” чи “москвини”? Самі себе вони так не називають. Я у відповідь питаю у читача: “Яка ще нація у світі називає себе прикметником?”. “Я — російський”. Тоді що: я — український, а поляк — польський?

Звідки ж пішло це йменування своєї національної належності прикметником *російський*? Не вникаючи в дискусії, які наявні щодо походження самої старовинної та історичної назви “Русь”, у ті міркування, чи вона пішла від варягів, а чи раніше була слов’янською, має слов’янський корінь правдоподібно від річок Рось і Росава. Віднаходимо ще й концепції хазарського, литовського, грецького і готського походження цієї назви. Заглибимося в історію, в століття існування Русі як імперії, яка поширювала свої володіння далеко за Київ. Тоді всі, хто жив у центрі цього державного утворення (у-краї, цебто в центрі краю, звідки й, гадають, пішло нинішнє йменування нашої країни), поставали у своїй назві як малороси, а ті, хто заселяв великі, скажу так — колонізовані території Київської Русі поза її центром (у-краєм), коли їх запитували про їхню належність, заявляли: я — російський (*російський* нині), тобто належний до Київської Русі. Цісар Константин Порфирородний, сучасник княгині Ольги, у середині X століття пише: “Руська держава складається з двох частин: з Русі та територій поза Руссю. Ці другі не є Руссю, але до Русі належать та платять Русі данину”. Інші — це народи, які зродилися набагато пізніше на інших (окрім матірніх земель українців) територіях колишньої Русі.

Не заглиблюватимуся і щодо появи назви “Україна”. Історія говорить, що вона існувала задовго до того, як постала Москва, до того, як маленька Польща могла дивитися на могутню Україну як на своє пограниччя або висловлювати претензії до українських висококультурних князівств. В Іпатіївському літописі (XII ст.), розповідаючи про смерть Володимира Глібовича, пишуть: “О нем же Украина много постона”. Відтак міркування про Україну як межову землю між Європою та Азією, країну границь у біогеографічній та антропогеографічній царинах, на межах родини європейських народів та європейських культур є наївними. Ті, хто творив цю назву, не мислили такими науковими категоріями. Україна — це не назва пограниччя між Європою та Азією. Такі думки — спотворене тлумачення нашої національної назви. Україна — це наше споконвічне національне ім’я. Походження слів “країна”, “Україна” чи “Вкраїна” губиться у давніні античних віків. (Детально про це: Губко Олексій. Психологія українського народу. У 2-х кн. — К., 2010 і 2014).

До часу Петра I держава, керована імператорами/царями мос-

ковськими, називалася *Московією*. Лише цей цар (а це початок XVIII століття) з поради німців, які першими назвали Московію Росією, Руслянед (Руслянд одер Москау), змінив назву своєї держави на *Росія*, вкравши при цьому не лише нашу територію, яку зрештою привласнила Московія після поразки 1709 року Мазепи під Полтавою, а й нашу назву. Петро I 1713 року пише Василеві Долгорукому, послові в Копенгагені: “По всіх видавництвах називають нашу державу московською, а не російською, а тому постарайтеся, щоб відтепер друкували “Російська” і щоб про це всюди і по всіх дворах писалось”. На початку XVIII століття француз Даламар розсилав у всі французькі установи лист “Європейський народ, призабутий історією”. У ньому він зазначає, що москвини та русини або руські — це два різні народи. Русини чи рутени раніше мали ім’я русинів і руських. Москвини присвоїли собі їхню назву, щоб надати собі видимі права керування цим народом і зробити його історію своєю. На географічних мапах етногеографічна територія України називалася *Україною*, а Московія зветься *Московією*, а не Руссю і не Росією. Поступово назва Московії замінюється новою — Росією. До кінця XVIII століття в Європі ще відрізняли Русь від Московії. 1754 року французький функціонер Франсуа Дран пише до короля Людовіка XV, що Московію можна ослабити за участю України, що Україна — це найуражайніша країна в світі, яка займає центральне місце між Трансильванією, Польщею та Кримом і є бар’єром проти “русских варваров” (так француз зве москвинів — А. К.), татар і турків. У доповідній французького міністра Вержена 1860 року йдеться про те, що “український народ тепер уярмлений “русским” (цебто московським) і що “русские” проводять політику гноблення і нищення свобод України. Українська нація, на відміну від *русской*, інтелегентна і культурна. З урахуванням такого бачення України московська влада доклала багато зусиль, щоб у світовій громадській думці

сформувати сприйняття України як незначної провінції Російської імперії, щоб замість вживаної їхньої народної національної назви називати українців малоросами.

Москвини ж, як з’ясували науковці, не мали навіть своєї давньої історії, бо ж вони, як нині свідчить дехто з істориків, не були власне й слов’янами, а якимсь поєднанням далеких від слов’янства північних і східних етносів, угрофінських племен. Можливо, тому через їхню духовність часто проривається прадавня, скоріше від монголів узятая, азійська стихія. Вона не здолана й донині у москвинів остаточно, про що свідчить їхня екстравертність. Тут мав рацію московський публіцист Віссаріон Белінський, який ще в XIX столітті наголошував, що коли добре пошкребти росіянина, то обов’язково віднайдеш усередині нього татарина. Цей речник російства при цьому ще писав так: “Нахлынули татары и спялы разрозненные члены России ее же кровью. В этом состояла великая польза татарского двухвекового ига... Сама нетерпимость русских к иностранцам вообще была следствием татарского ига, а совсем не религиозного фанатизма”.

Узявши до йменування своєї країни назву *Русь*, москвини вкрали й історію цієї країни, приписали її Московії. Відтак Аскольд і Дир, хрещення Русі за князя Володимира, літопис Нестора “Повість врем’яних літ”, князі Святослав та Ярослав і все наступне, навіть митрополитство Петра Могили і Києво-Могилянська Академія стали елементами історії Російської імперії. Тож своє злодійство москвини виявляли не тільки в крадіжці назви країни, крадіжці території і перетворенні їх на “нашенские”, а й у свій спосіб крадіжках нашої історії, наших знаменитостей тощо. Так, хрещення Русі 988 року було привласнене Московією. Навіть відзначення 1025-річчя цієї події Московська Православна Церква 2013 року розпочала з Москви, а не з Києва.

Тож *москвини* стали самоїменуватися “русскими”, а нас поставили нібито на належну нам “окраїну”. Саме тому, не визнаючи пра-

вомірність цих присвоєнь, автор статті йменує москвинів їхньою ж вихідною, питомою назвою.

Як свідчить історія, цілком справедливою ідеєю національної місії кожного народу залишається доти, доки вона не переростає в ідею національної винятковості, національного месіанства-покликання. Тоді з’являється національний егоїзм, гіпертрофування національного егоцентризму, своєрідна манія величчя, етнічної винятковості, уява національного месіанізму. Ідею свого месіанства найповніше розробили євреї, німці й росіяни.

Торкаючись відмінності поняття місія і месіанство, російський мислитель М. Трубецької у праці “Давній і новий національний месіанізм” писав: “Так чи інакше російський національний месіанізм завжди виражався в утвердженні російського Христа, у більш чи менш тонкій русифікації Євангелія. ...Ознакою національного месіанізму є обстоювання виняткової близькості одного народу до Христа, визнання його першості в Христі. Тож народів зі своєю історичною місією може бути багато, а ось народів-месій, народів-богоносців, покликаєних нібито для врятування всього світу — може бути лише один. Ця ідея є порочною і безпідставною”.

Тож оголошуючи себе месією, а відтак народом-богоносцем, рятівником світу, чи мають москвини якусь особливу місію в історії? Якщо євреї своє месіанство виражали переважно в релігійній формі і своєрідною юридичною підставою для цього подавали Біблію, де цей народ проголошується Богообраним, то Росія таких підстав не мала, бо у Біблії про неї навіть згадки немає. Тоді стала вона на шлях приписування собі месіанства за допомогою також дещо релігійної теорії “Москви — Третього Риму”. Ось що писав із цього приводу Микола Бердяєв: “После народа еврейского русскому народу наиболее свойственна мессиянская идея, она проходит через всю русскую историю вплоть до коммунизма. Для истории русского мессиянского сознания очень большое значение име-

ет историософическая идея инок Филофея о Москве как Третьем Риме... Люди Московского царства считают себя избранным народом. Московские цари считали себя преемниками Византийских императоров... Преемство через них вело еще дальше, доходило до Навуходоносора... Духовный провал идеи Москвы как Третьего Рима был именно в том, что древний Рим представлялся как проявление царского могущества, мощи государства, что сложился он как Московское царство, после как империя и, наконец, как Третий Интернационал”.

Свою силу Московія відчула після падіння 1453 року Візантійської імперії: “Два Рими впали, третій стоїть, а четвертому не бувати”. Князь Іван III, прагнучи успакувати роль цієї імперії, одружився на племінниці останнього Візантійського імператора принцесі Софії, підхопив для своєї держави Візантійський герб — двоголовий орел, успакував візантійську ідею збирання земель, великодержавності та ін. Саме в цей час народжується і всіляко обгрунтовується ідея Божого промислу в історії Московії, “історичного предопределення”, “месіонерського призначення Третього Рима”. Федір Тютчев про останнє потім писав: “Не верь в Святу Русь кто хочет, // Лишь верь она себе самой, — // И Бог все беды нам отстрочит // В угоду трусости людской. // То, что обещано судьбами, // Уж в колыбели было ей, // Что ей завещано веками // И верой всех ее царей!”... // Венца и скиптра Византии // Вам не удастся нас лишити! // Всемирную судьбу России — // Нет, вам ее не запрудить!”. Подібний заклик ми й нині чуємо з уст путінської банди, як їх назвав митрополит Черкаський УПЦ МП Софроній. Майже півтисячоліття загалом демократичного цивілізованого розвитку людства абсолютно нічого не внесло у зміну кривого ества московського великодержавного шовінізму, який розпочався ще з років двох Іванів — Третього і Четвертого.

Покликання Росії на світове панування, на “все, що мною пройдено”, обгрунтував О. Пушкін у своїй “Кавказькій полонянці”. Він оспівав кривавий подвиг генерала Ермолова і його зграї у знищенні свободи кавказьких народів: “На негодующий Кавказ // Поднялся наш орел двуглавый... // Тебя я воспою, герой... // Куда ни мчался ты грозой — // Твой ход, как черная зараза, // Губил, ничтожил племена... // Смирись, Кавказ: идет Ермолов!... // Все русскому мечу подвластно”. Оргії Москви в Чечні через два століття після Ермолова з наказом Путіна “мочить в сортире” засвідчили сталість кривого ества московського загарбника.

Далі буде.

З вини працівниць редакції у попередньому числі “СП” у першій подачі неправильно вказане прізвище автора цієї статті. Приносимо свої вибачення професору Анатолію КОЛОДНОМУ

Фото Ганни Оборської

Закінчення.

Початок на стор. 1

Священнослужителі знають і повчають парафіян, що потворний Змій — то зло дохристиянських, так званих язичницьких вірувань. На те гріхове обрушує праведний гнів святий войовник і прикінчує його. Вершник-змієборець перед очима мільйонів не тільки на гербі Москви, а й, головне, на іконах у всіх без винятку храмах християнських вірувань, понад усе — в православних. Вплив Святого Георгія на свідомість мас відчутний.

Змій — плід уяви. А вершник до певної міри є особою історичною. Відомий з другої половини III ст. н. е. Народився у володіннях Римської імперії. Походить із знатного роду в Каппадокії. То центральна область у Малій Азії. Був воєначальником при імператорові Діоклетіані. Та коли перші християни зазнали переслідувань, не тільки став на їхній захист, а й себе, хоч це було небезпечно, оголосив християнином. Поки мав волю, творив дива: зцілював недужих, воскрешав мертвих та, що вважається головним, навіграв до християнської віри закоренілих язичників, ідолопоклонників. Добрі діла праведника не врятували. Був підданий страшним катуванням, мучно витерпів страшні муки. Не відступив від своїх переконань. Через те — Побідоносець. Не перемогли його духовну силу безбожні кати. Страчений близько 303 р. в Нікомедії, там, де тепер місто Ізмір у Туреччині. Після смерті вшановується як святий

Ганьба георгіївської стрічки

у Фінікії, Палестині, далі в Римі, Галлії та в усьому християнському світі.

Усе, про що тут ідеться, не таке просте, як на перший погляд. Тут замало поверхового ознайомлення. Необхідно копнути глибше.

Перша згадка про “Москов”ь, як “местечко бояр Кучковичей” змигує в писемному джерелі 1147 р. Далі звернімося до фундаментальної праці М. Костомарова “Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей”. Придивимося, за яких обставин онук Івана Калити здобув титул великого князя: “за малолітнього Дмитрія стояли московські бояри; здебільшого це були люди, які за своїм походженням не належали Москві; частково вони самі, а частково їхні батьки й діди прийшли з різних сторін і знайшли собі в Москві спільну вітчизну; ось вони й ополчилися дружно за першість Москви над Руссю. Та обставина, що вони приходили в Москву з різних сторін і не мали між собою іншої політичної пов’язі, окрім тієї, що їм дала пристанище Москва, сприяло їхній взаємній підтримці в інтересах спільної для них вітчизни”.

Так зароджувалося велике в майбутньому імперське утворення. Воно розширювалося безмірно, поглинаючи все нові й нові довколишні й віддалені землі — володіння чужих племен і народів. Для владарювання над такою сукупністю необхідне потужне

ідеологічне забезпечення. Як ніхто інший, добре зналися на цьому прийшли священнослужителі з Візантії та їхні наступники. Саме від них — білина “Добрынюшка Никитич и Змей Горыныч”. Мова — від солунського діалекту з Моравії. Упроваджували її посланці Папи Римського — солунські брати Кирило і Мефодій. Вони оголошені після смерті рівноапостольними.

Врешті, звернімося до ідеології білини:

*Пришли онико Марине на высок терем,
Говорил Добрынюшка Никитич млад:
“А и гои еси ты, моя молодая жена,
Молода Марина Игнатьевна!
У тебя в высоких хороших теремах
Нету Спасова образа,
Некому у ты помолитися
Не за что стенам поклониться.
Аи чай моя вострая сабля заржавела?”
Аи стал Добрынюшка жену свою учить,
Он молоду Марину Игнатьевну,
Еретницу, ..., безбожницу.
Он первое ученье — ей руку отсек,
Сам приговаривает:
“Эта мне рука не надобна,
Трепала она, рука, Змея Горынычца”.
А второе ученье — ноги ей отсек:
“Аи эта де нога мне не надобна,
Оплеталася со Змеем Горынычем...”
/.../
Четвертое ученье — голову ей отсек
И с языком прочь:
“Аи эта голова не надобна мне,
И этот язык не надобен,
Знал он дела еретические”.*

Уривок з виданого в Україні: Былины. — К., 1982. — С. 98. Та-

кий світогляд прищеплювався і прищеплюється в незчисленних освітніх закладах. З цією отрутою вступають у життя нові покоління. Це саме, тільки не відверто, а приховано, виражає герб Москви. Будь-що можна повернути на зміцнення й звеличення найпотворніших імперських замірів. Вершник-змієборець прикликає убивати не змія, а предковичну пам’ять, національні світогляди різних народів, зведених до одного великого табору. Для його зміцнення нав’язується єдина ідеологія. Від неї ніякого справдешнього національного духу, а приборкання, упокорення, придушення, викорінювання будь-яких глибинних національних виявів.

Така природа імперської зажерливості й ненаситності. Ця ж невитравна агресивність виявляється нині, в XXI ст. н. е., в окупованому Криму. З її виплоду — підступні збурювання сепаратистів на підрич Української Держави. Зловісне організують спецслужби під гербом Змієборця й з георгіївськими “ленточками” на лацканах мундирів. Але чорного Змія як утілення зла вже замало. Україноненависники підмінюють його страховидлом “фашизму”, “бандерівщини”.

Такий ось черговий вишкір жорстокої юдоли земної. Чи зуміє її облагородити високий людський розум, покаже майбутнє. А сучасність в отруєній людино-

ненависницькою пропагандою Східній Європі демонструє осатанілу імперську агресивність, підсилену невіглаством. Кандидати в президенти від комуністичної партії та регіонів красуються на екранах з георгіївськими стрічками на грудях. Реінкарнація та й годі. У попередньому житті тулили до серця комсомольські й партійні квитки з профілем Леніна. А тепер яку ж ідеологію сповідують? Від Катерини II? Від неї ж заведення на георгіївських кавалерів, яких вінченосна спроваджувала умирати “за царя і отечество”. Чи теперішні сепаратисти низько кланяються білогвардійській славі генерала Денікіна аж із двома георгіївськими стрічками і як вірно-піддані віддають честь його наступнику барону Врангелю?

А загалом виходить на те, що в регіонало-комуністів забиті голови замість ленінських заповітів повчаннями від біснубатого Гітлера? За його ж розпорядженнями було створено мільйонну власовську армію, сповиту в георгіївські стрічки. Він же послав численне зборище перевертнів звільняти від більшовиків для вищої німецької раси життєвий простір аж до Уралу. А по всьому намірявся загнати комуністів із їхніми комісарами раз і назавжди за Уральський хребет.

Не відають, що творять, сказано в Біблії. Гріх на святе писмо посиляється в такому контексті. Не при антихристах згадувати, повчає народна мудрість. Але дійсність примушує.

Вадим ПЕПА

Наталія ПОТАПЧУК,
Чернігів

Північне прикордоння: за зовнішнім спокоєм — рішучість боронити свій край

Скупчення російських військ поблизу північного кордону України не може не викликати тривоги в українців. А як почуватися люди, котрі живуть у безпосередній близькості до межі, що розділяє донедавна дружні держави? З метою дослідити настрої місцевого населення кореспондент Укрінформу відвідала кілька прикордонних населених пунктів Чернігівщини.

ни казали: “Ляжемо на дорогу, але танки в Україну не пустимо”.

Про своє небажання воювати з українцями заявляють і російські прикордонники. Утім, розуміють: якщо буде наказ стріляти, вони змушені його виконувати.

Василь Мороз, уродженець села Єліне, в лісах якого у Другу світову базувалися головні партизанські з’єднання, говорить, що на його малій батьківщині панує повний спокій. “Ніхто до війни не готується, паніки немає. Селяни зараз орють і картоплю садять”, — говорить він. І жалкує, що путінська агресія заважає людям дружити. “Добрий друг у мене працює сільським головою в Хоромному Климівського району Брянської області. Щороку ми з ним зустрічаємось на фестивалі “Дружба” у Сеньківці. Я хочу, щоб цей фестиваль був, і ми дружили й далі. А поки що телефоную товаришу й кажу: “Спробуйте тільки на нас рушити!” А він змушений виправдовуватися за свого президента”, — зі смутком розповідає чоловік.

Щорівський район наповнено вкритий лісами й болотами. За чутками, в Єліньських лісах є потаємні стежки, які місцеві мешканці передають із покоління в покоління. Вони нібито ведуть до схованок зі зброєю, прикритими ще в період Другої світової. Ніхто не знає, в якому вона стані, але зараз місцеве населення

вочевидь виявляє більше інтересу до питання самозахисту.

Місто Семенівка — найпівнічніший районний центр Чернігівщини. До кордону з Росією і контрольно-пропускного пункту “Миколаївка” звідси 10 кілометрів. В’їжджаючи в населений пункт, звертаєш увагу на російську манеру зведення тутешніх житлових будинків — ганками просто на вулицю. Будівлі переважно одноповерхові, з гарним дерев’яним різьбленням. Городяни мешкають у приватному секторі, ведуть домашнє господарство. На охайних вулицях, як у селі, купками граються діти.

Семенівщина межує з тим самим Климівським районом Брянської області, де сконцентрована найбільша кількість російської військової техніки. Якщо вона рушить в Україну, Семенівка першою постане на її шляху. І перші бої можуть бути саме тут. Попри внутрішню тривогу, населення містечка поводить спокійно. Проте чоловіки не сидять, склавши руки, а готуються захищати свої сім’ї.

“Близько місяця тому ми організувались у загін Самооборони і тепер патрулюємо вулиці міста. Коли організацію юридично зареєструють, зможемо допомагати прикордонникам і військовим на блокпостах. Народ обурений агресивними діями наших сусідів і готовий протистояти, якщо вони на нас підуть”, — каже командир ра-

йонного загону “Народної Самооборони” Микола Гулак. За його словами, семенівцям прикро, що російські друзі в соціальних мережах називають їх бандерівцями, звинувачують у якихось гріхах. І що автомобілістам з кожним днем стає дедалі важче проходити КПП. Усі українські автівки росіяни переводять на “червоний” коридор і перевіряють годинами. Будь-яку з машин вони можуть без пояснення розвернути назад. Семенівець Олексій вважає, що росіяни українці тепер просто побоюються: “Іх налякали. Розповіли, що їхні солдати стоять на кордоні для захисту від “бандерівців”, щоб Україна на них не напала. По п’ятницях до нас на ринок по покупки завжди приїжджало багато росіян. А зараз нема нікого. Схоже, вони бояться нас більше, ніж ми їх”.

Остання точка нашого маршруту — прикордонне село Мхи, що

за кілька кілометрів від державного кордону. Шлях до нього з Семенівки через ліс. Половина будинків у Мхах — порожні, а вік майже всіх 28 мешканців — за 80.

“Живемо, як і жили. Наперед нічого не закуповуємо, харчами не запасуємось. Як буде, так і буде”, — каже 80-річна Ганна Іванівна.

Хвилюється через російську рідню й удвічі молодша мешканка Мхів Анна Кошман. Її сестра з Брянської області не зможе приїхати в Україну на річницю смерті матері: автобус “Семенівка—Климово” тепер не курсує. Не зможе пробратись вона й потаємними стежками, якими раніше користувалися мешканці прикордонних сіл. “З їхнього боку тепер стоять танки, а з нашого — прикордонники”, — зазначила жінка.

Підготовлено за сприяння Чернігівської Самооборони

Надія КИР'ЯН
Фото Ганни ОБОРСЬКОЇ

Естетична химера Межигір'я

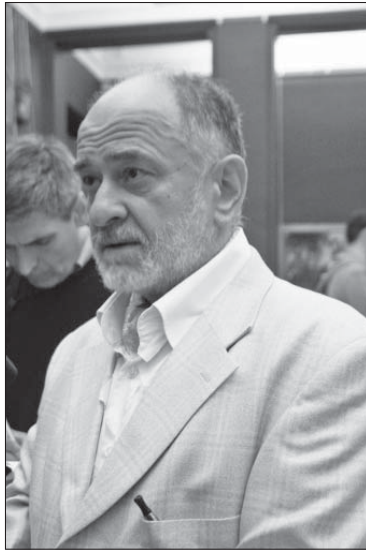
Ця історія почалася 22 лютого — у день, коли Межигір'я залишив напризволяще колишній власник. Головному редакторові ART Ukraine Алісі Ложкіній та художнику Олександрі Ройтбурду бійці Самооборони, Автомайдану та Правого сектору повідомили про “незліченні скарби диктатора”, які хочуть передати музейникам.

Вони зв'язалися з директорами провідних київських музеїв. Протягом кількох наступних тижнів на території Межигір'я під егідою Українського комітету Блакитного Щита працювала комісія, до складу якої увійшли представники музеїв: Юлія Литвинець (НХМУ), Ольга Мельник і Вікторія Величко (Мистецький Арсенал), Олена Живкова (Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків).

Нині проект, який виник у результаті цієї праці, демонструється у НХМУ, організатори приєднали його тим, хто рятував ці “скарби” і щиро вірив у їхню цінність. Серед них Світлана Карабут і Павло Павлов “Аскольд”, Іван Гришко та Ігор “Середа”, Ігор “Автомайдан”, “охоронець” межигірських скарбів Петро Олійник “Привид”. Ці люди вірили, вважають автори проекту, що, об'єднавши зусилля, можна змінити на краще долю своєї країни.

Побачивши характерні особливості “межигірського “евроремонту”, який тьох влучно охрестив “донецьким биком”: “хаотичне нагромадження стилів, поєднання непеєднуваного, еkleктика і незграбна розкіш, що змушує згадати смаки циганських баронів, засилля позолоти і стилістичний різнобій в

ійшли якихось наукових підходів для виставки, яку назвали “Кодекс Межигір'я”, вирішили розмістити предмети за їхнім безпосереднім призначенням, назвавши “книгами”. Отже, вони такі: “Книга часу”: велика кількість різноманітних і різностильових хронометрів, вважають автори, свідчить про неусвідомлене бажання Віктора Януковича приватизувати час; “Книга води”: морські пейзажі, серед яких виокремлюється полотно Івана Айвазовського “Вид Феодосії в місячну ніч” (1875); “Книга світла”: численні канделябри і свічники з бронзи, срібла і каменю; “Книга духовності”: незліченна кількість ікон, різних і за письмом, і функціонально. За словами Олени Живкової, її найбільше вразила картина на біблійний сюжет “Збір манти небесної” (Нідерланди, кінець XVI—початок XVII століття, співавтори — Хендрік ван Бален і Ян Брегель Старший). Ван Бален — антверпенський художник, учитель Ван Дейка, написав фігури, а пейзаж, звіряток і дрібні деталі — Ян Брегель Оксамитовий, син Пітера Брейделя. Ди-

Олександр Ройтбурд

досі є в Музеї російського мистецтва в Петербурзі. Цей другий варіант з “Хонки”, можливо, ще вартісніший, тому що був написаний уже слідами довгої подорожі Поленова до Італії. Поленов по-іншому зрозумів світло, по-іншому побудував співвідношення фігур і простору і писав у більш вільній, італійській манері.

У цьому ж розділі чимала збірка стародруків, серед яких перша руська друкована книга “Апостол” Івана Федорова, видана 1574 року у Львові.

Наступна — “Книга кумирів” (статуї язичницьких богів та інші алегоричні фігури); “Краєзнавчі нотатки” — розділ бідний, оскільки Україна Януковича мало цікавила; “Книга каменю” — вироби з різного напівкоштовного каміння; “Книга прозорості” — вироби зі скла чи кришталю; “Опис посудної лавки”; “Книга куртуазності” (численні статуєтки, вази із зображенням напіводягнених німф, купальниць, одалісок та античних богинь); “Книга рослин” (квіткові натюрморти тощо); “Книга полювання” — займає велими почесне місце: різноманітні мисливські трофеї господаря, книги, серед яких “Царське полювання на Русі” тощо; “Книга воєна” — колекція холодної й вогнепальної зброї XVII—XX століть.

овижна річ у приголомшливому стані збереження, на міді. Прикраса будь-якого європейського музею. А також полотно Василя Поленова “Хто з вас без гріха”. Це авторське повторення, другий варіант знаменитої картини, яка

оздобленні приміщень”, — музейники довго думали, що з цим робити. Адже об'єкти, вивезені з Межигір'я, було неможливо об'єднати загальною концепцією. Відсутність критеріїв розрізнення “справжнього” й “імітаційного”, “високого” і “профанного” стали наслідком браку у власника уявлень про елементарні принципи осмисленого колекціонування та абсолютно індивідуального ставлення до культури й мистецтва.

Врешті, автори вирішили, що цю “Естетичну химеру Межигір'я” люди мають побачити й оцінити, зробити належні висновки. Як вважає Ройтбурд, “цей волаючий несмак у всіх сенсах повчальний. Якби в четвертого президента нашої стражденної країни був менш жлобський смак і, не дай Боже, кабінет і дачка скромніші — то, гляди, вся жлобська тусовка, яка кличе себе “елітою”, почала би міряться не розкішшю, гідною циганських баронів, а скромністю і демократизмом. А там, може, і рівень корупції присох, і клептократія прив'янула... Вплив стилю на етичний клімат не варто недооцінювати”.

Оскільки музейники не зна-

Багатою “Книга марнославства” — різноманітні портрети господаря, вишивки, з бурштину, зерен рису й інших злаків, статуєтки тощо. Авторам, що правда, переважно бракує таланту, але підлабузництво аж зашкалює. Мене “добив” сюжет картини, на якій Янукович на тоненьких ніжках борзо тримає над головою Україну (жовто-блакитну мапу). Правдивіше було, якби зобразили, як він по ній топтався черевиками зі страусової шкіри...

До “Книги марнославства” входять і три артефакти з маєтку Віктора Пшонки. Одна з них зображує рукописання васала із сюзереном — екс-генпрокурора з Януковичем. Друга представляє Віктора Пшонку у вигляді полководця Кутузова на полі Бородинської битви в оточенні генералів з обличчями вищих чинів Генпрокуратури України. На третій — дружина пана Пшонки у вигляді російської імператриці Єлизавети Петрівни.

“Книга підсумків” — це, вважають автори, те відчуття, яке відвідувачі понесуть із собою. Щодо відвідувачів, то їх охоплювали різні почуття. А квінтесенція така: “Несмак — це діагноз, який можна поставити всій українській пострадянській квазіеліті. Майбутні політики повинні усвідомити дуже просту річ: поганий смак — це неприйнятно. Зухвала розкіш у бідній країні — неприйнятна... Неприйнятно, що поки напівписемна шпана, яка дорвалася до влади, оточує себе дорогими іграшками, залишки справжньої національної еліти — інтелектуали, гуманітарії, науковці, професура — або зовсім не затребувані, або їхня праця оплачується нижче рівня некваліфікованої робочої сили...”

Чому так сталося — має замислитися кожен. Як ми могли обрати чи дозволити сфальшувати, щоб на чолі нашої європейської країни стали люди, які не розуміють головного — навіщо людині ця влада дається? Адже все просто: влада має служити людям, а не навпаки. І це повинні зрозуміти передусім усі ми, щоб не робити таких фатальних помилок.

Василь Поленов. “Хто з вас без гріха”

Олег Махніцький: «Тільки до Росії втікачі-високопосадовці вивезли мінімум 32 млрд дол. готівкою»

“Нині Російська Федерація офіційно переховує фактично злочинців, таких як Янукович, Пшонка, Захарченко, не визнаючи їхньої вини”, — про це заявив виконувач обов'язків Генерального прокурора України Олег Махніцький в інтерв'ю британському виданню “Financial Times” напередодні відкриття в Лондоні Українського Форуму з питань повернення активів.

“Генеральний прокурор РФ Ю. Чайка публічно заявив, що Росія не видасть їх. З Україною співпрацюють усі держави, окрім Росії. За останніми оперативними даними тільки до Росії вивезено мінімум 32 млрд дол. США”, — зазначив очільник Генпрокуратури.

За його словами, на запити України про допомогу відгукнулись Австрія, Князівство Ліхтенштейн, Швейцарія. Зокрема за даними швейцарської сторони, на кінець 2012 року на рахунках у швейцарських банках знаходилось 2 млрд дол. коштів українського походження. На переконання Олега Махніцького, “вказана сума не могла бути отримана законним шляхом або ж частина коштів, отримана законно, була незначною”.

ГПУ розпочала низку кримінальних проваджень, у рамках яких вивчаються дані за фактами незаконного заволодіння державним майном, проведення незаконних фінансових операцій. У всіх кримінальних провадженнях прокурори вживають заходів, спрямованих на виявлення викрадених колишніми високопосадовцями та їхніми близькими коштів, а також їх повернення в Україну.

Як зазначив Олег Махніцький, у ході слідства накладено арешт на особисте майно підозрюваних: В. Януковича, А. Ключева, О. Януковича, М. Присяжнюка та їхні рахунки у банківських установах України на загальну суму майже 1 млрд 300 млн грн, зокрема в цінних паперах — на 1 млрд 167 млн грн, понад 9,6 млн американських доларів та 214 тис. євро.

Найстрашніше, на думку керівника Генеральної прокуратури, що ці кошти витрачаються і на заохочення масових убивств, і на фінансування сепаратизму.

“ГПУ робить усе від неї залежне для вирішення проблеми повернення привласнених злочинним шляхом коштів представників колишньої української влади. Адже вона нерозривно пов'язана з відновленням довіри громадян України до правоохоронних органів і судової системи загалом”, — наголосив Олег Махніцький.

Прес-служба Генеральної прокуратури України

Олекса РІЗНИКІВ,
член НСПУ,
Одеса

**Усе-таки
у нас дві голосні: И та І**

Що И та І суть різні звуки — є багато свідчень. Приміром, Борис Грінченко у своєму словнику, 2 том, на стор. 192—193 наводить 99 унікальних слів, що починаються з літери-звука И. Деякі з них можуть прикриватися спереду протезою: *индик/гиндик, ирій/вирій* тощо. А далі на стор. 195—200 наведено зо дві сотні слів із початковими І та Ї: *ідея, Іванчик, іменини, історія* тощо.

Також Український правопис 1921 року твердить:

“З початку слова, коли не вимовляється *йї*, треба писати *і* (а не *и*): *Іван, іграшка, істина, Ілля, іскра, ікавка, ім'я, іспит, існувати, істота, іти, ірод, іржа, Ірпень*.”

П р и м і т к а: але перед *н* можна писати *и*: *инший, инколи, иней, иноді*” (цитую за Н. Д. Бабич. *Історія української літературної мови*. Практичний курс, Львів, “Світ”, 1993, С. 316). Через 9 років більшовики-комуністи почали відстріл українців. І вже Український правопис 1930 року (друге видання, Харків, ДВУ), змінює попереднє правило:

“2. В початку слова *и* ніколи не пишеться, тільки *і*: *Іван, іти, іду, ім'я, ...інбар, інжир, инший, інколи, іній, ірод*” (С. 4). Як бачимо, уже й перед *н* наказується писати *і*. Вплив часу? Вплив імперських реалій? Скажи, враже, як пан каже...

Натомість М. Фасмер про московитську букву *Ы* пише, що вона “...нікогда не начинается слова”. Ну що ж, то їхні проблеми. Наша літера *И* повноцінна і може починати слова. А в середині слова ці дві літери повноправні і привабливо-красиві у своїх творчих спроможностях! Візьмімо слова *сухий, тихий, лихий, тугий*... У створених від них порівняльних прикметниках з'являється після *Х* чи *Г* літера *И*: *сухіший, тихіший, лихіший, тугіший*. Чи не диво — співіснують поряд *ХИ і ХІ, ГИ і ГІ*. Або ось, наприклад, примовка від Віктора Вовка (“Примовки від Віктора Вовка”, ВМВ, Одеса, 2006, С.15) звучить так:

Смерті не бійся —
за свободу бійся.

Або таке — можна вибудувати цілі ряди слів, які різняться лише одним звуком (літерою): *рив, ріг, кинь, рік, рій, крім, ріж, ніж, добрій, брив, бік, лічть, лежить*.

Рив, риг, кинь, рік, рий, крим, риж, ніж, добрий, брив, бик, личить, лежить.

Але дехто з учених чомусь вважає, що у нас є лише один звук *И*, а *І* — похідний від нього, бо звучить буцімто лише після м'яких приголосних. Наприклад, талановитий учений Святослав Караванський у своєму монументальному “Словнику рим української мови” (Львів, “Бак”, 2004, 1028 сторінок!) твердить:

“Звуки *И, Е, А, О, У* — основні голосні звуки звукового алфавіту. Згідно з робочою гіпотезою, виробленою укладачами, похідні від основних голосних звуків звуки *И, Ї, Є, Я, ЙО, Ю* не мають свого самостійного місця у звуковому алфавіті.

У нас — два звуки споконвік (дитина—діти, мир—мір, бик—бік, ходи—ходімо, який—якій)

2006 року уряд США змінив написання у своїх документах назви столиці України: відтепер усі американські чиновники, коли йдеться про столицю України, мають писати не Киев, а Kyiv, відповідно до української вимови...

Це рішення продиктоване тим, що “безпосередньо українці так вимовляють назву міста. Крім того, таку транскрипцію вже прийняли багато міжнародних організацій, зокрема НАТО й ООН” (цитую за журналом “Урок української” № 11—12, 2006 р., с. 31).

Унікальний факт, як на мене! У країнах, де вже не розрізняють И та І, визнали цю відмінність наших двох звуків: /у/ та /і/. Тому ця перлинка-багатинка нашої мови потребує окремого і прискіпливішого розгляду. Думаю, це зацікавить багатьох шанувальників та й учителів нашої мови.

Звуки *И, Є, Я, Ю* розглядаємо як такі, що утворюються із звуків *И, Е, А, У* після пом'якшення попереднього голосного звука”.

Цікаво, що Етимологічний словник української мови, том 2, на стор. 287 подає у гаслі-заголовку ці дві літери так: *И (И)*, себто, віддаючи пріоритет (на відміну від С. Караванського) літері *И*. Правда, чимало слів у тексті починаються на *И*: *измен, ил, илец, ильце, ильщица, ириця (=вирій), ирха* тощо.

Та все-таки переважна більшість фонетистів визнають у нашій мові два звуки. Так, Валентина Перебийніс у монографії “Кількісні та якісні характеристики системи фонем сучасної української мови” (“Наукова думка”, К., 1970 р.) рішуче заперечує:

“Встановлення однієї фонемі замість двох голосних *И* та *И* приведе до того, що всі м'які приголосні перед *И* слід визнавати фізичними субстратами окремих фонем. Ми відмовилися від цього шляху, вважаючи, що система фонем буде економічнішою, якщо до неї ввести одну голосну, а не кілька приголосних” (стор. 63).

Цікавим є порівняння-співвідношення українських звуків /і/ та /и/ з англійськими /i:/ та /i/. Це порівняння провів В. Г. Шатух у звукозаписуючій студії школи прикладної лінгвістики Единбурзького університету (збірник “Питання експериментальної фонетики”. Вид. АН УРСР, К., 1963, стаття “Порівняльний аналіз формантного складу українських та англійських фонем”, стор. 82—92.)

Щодо двох наших голосних автор дійшов висновку:

1. *англ. і*: та *укр. и* утворюються приблизно в одному місці (ротової порожнини — О. Р.), але *англ. фонема і*: є більш централізованою і закритою;

2. *англ. і* та *укр. и* мають невелику розбіжність щодо місця утворення з тією лиш різницею, що *англ. і* має тенденцію до централізації (стор. 90).

Співвідносність наших двох звуків із різними англійськими підтверджує законність, потребу і необхідність розрізнення і наших *И* та *І*.

Читач допитливий і цікавий здивується: а чому стала можливою така дискусія між нашими фонетистами?

Виявляється, у половині слов'янських мов протягом останніх чотирьох-п'яти сотень років залишився лише один звук /і/ (саме той, якому С. Караванський відмовив у праві на існування!), а /и/ — *вивітрився, щез!*

Тому давайте по порядку. Була у старослов'янській мові дивна “літера”, точніше, подвій-

на літера *Ы*, бо складена вона з двох літер — твердого *Ъ* та *и*.

Це диво вживалося після приголосних, які не слід було пом'якшувати, а треба було перед *И* вимовляти твердо, приміром, *ПЛОСКИЙ, ХЫТРЫЙ, КЫ-ЕВЪ, РЫБА, ТЫ*.

Павло Житецький (1889 р.) так і сказав:

“*Ы* справді один із загадкових звуків у руських наріччях... Залишається безперечним, що в найдавніших пам'ятках руської редакції нерідко трапляється заміна основного *Ы* буквою *И*, а в південноруських пам'ятках XV—XVI ст. — зворотна заміна основного *И* і навіть *І* (із ятя, із *Ъ*) буквою *Ы*” (стор. 112) (П. Г. Житецький, Вибрані праці. Філологія., К.: Наукова думка, 1987, стор. 112).

Та й академік Агатангел Кримський наводить багато прикладів цього (поплутання звуків): “*И* виявляється, що в XI столітті південноруська мова знала поплутання звуків *Ы* та *И*. От у Київському Ізборнику 1073 року маємо: *глаголетсы* (зам. *-тсы*), *ти* (замість *ты*), *протсы* *ни* (замість *протси ны*), *выны* (замість *вины*)...” і т. ін. (А. Ю. Кримський. *Твори* у 5 томах, К., Наукова думка, том 3, стор. 260).

Тепер зрозуміло, чому ми й досі вимовляємо (на відміну від московитів) *КИ-їв, ГИ-бель, ХИ-трий*, а не *КІ-їв, ГІ-бель, ХІ-трий*, бо тоді б *К, Г, Х* за законами чергування, які у нашій мові діють тисячоліттями, перед /і/ перейшли би у *Ц, З, С*! І ми б мусили казати замість *Київ — Ці-їв*. У Московії ж, де аборигени угрофіни важкувато і неохоче переймали нашу мову, не допоміг і *твердий знак (Ъ)* після *К* перед /і/: /*К*/ почали вимовляти м'яко! Себто, тамземці просто відмовилися від чергувань приголосних — і тому у них стало можливим: *КІ-, ГІ-, ХІ-*.

Ось чому ми досі й пишемо, і вимовляємо: *бити, ходити, писати, а не біті, ходіті, пісаті*... Бо наші предки і тисячу років тому писали і вимовляли *И*, яке писарчуки плутали з *Ы*, бо звуки такі були подібні. Але пам'ятаймо — був ще звук і була літера *І*.

А зараз приготуйтеся дивуватися.

Візьмімо чеську мову. В алфавіті там знайдемо дві літери *і* та *у(ы)*, хоча вони звучать однаково. Ось що дає *Л. М. Селищев, Славянское языкознание, М., 1941, т. 1*:

“Принцип чешского правописания преимущественно историческо-этимологический. Так, в письме различают *і* и *у*, хотя в произношении гласный у совпал с *і* (стор. 70).

І далі:

“В говорах чехо-моравских и словацких образование для *у(ы)* в течение долгого времени было отлично от *і*... Позднее произошла передвижка образования для *у(ы)* вперед: вместо *у(ы)* стали произносить *і*. Результат такого изменения был уже в конце XIV и в начале XV вв., в частности в чешской речи Праги” (стор. 96).

Далі:

“В словацком языке гласный *у(ы)* заменен посредством *і*. Эта замена была уже в XV в. (стор. 97). Візьмімо новіше видання Академії наук України — “*Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*”, К. Наукова думка, 1966. Читаємо:

“Так, у сербо-хорватській і словенській мовах уже на період появи писемності спостерігаються факти, які свідчать про збіг голосного *ы* з давнім *і*. Дещо пізніше такий самий процес відбувся в болгарській мові, а ще пізніше в чеській і словацькій” (стор. 104—195).

Отже, наша мова, зберігши давнє розрізнення двох звуків *И* та *І*, є багатшою за цією рисою, ніж чеська, словацька, сербська, хорватська, словенська і болгарська мова навіть разом узяті!

Проникливий читач одразу ж питає: а як же польська, московська, білоруська? Відповідаю — вони зберігають це розрізнення під впливом нашої мови, з якою були пов'язані тривалий час, бо частини-терени України підпорядковувалися то Варшаві, то Москві.

Але є дуже цікаві штуки. Про одну я вище вже писав:

Наші предки 1000 літ тому

назву нашої превелебної столиці писали так — *КЫЄВЪ!* Себто *К* звучало твердо, як і сьогодні звучить у нас. У Москві ж приголосні *К, Г, Х* раптом почали звучати м'яко і сталося диво: *И* почало звучати як *І*, себто там почали вимовляти *КІЄФ!* У наступних прикладах я наводжу слова з рос. літерою *И*, яку слід читати як *І*: *ГИБЕЛЬ* (було *гыбель*), *ГИБНУТЬ* (було *гыб...*), *КИПЕТЬ* (було *кытіти*), *КИСНУТЬ* (було *кыс...*), *КИСТЬ* (було *кыта*, в українській є — *китиця*), *ТРИЗНА* (було *трызна*), *ХИТРЫЙ, ХИТРОСТЬ* (було *хыт...*).

Другий приклад: дуже багато закінчень прикметників на *-ий* у давньоукраїнській, у київській мові писалися і звучали як *-ЫЙ* (себто так само, як і сьогодні у нас звучать!). А дивиться, що сталося у московській (знову пишу у кінцівках слів їхню літеру *И*, яка читається як *І*):

ДИКИЙ (було в давньоукраїнській і старослов'янській *дикий*), *ДОЛГИЙ* (було *дългий*), *КОРОТКИЙ* (було *короткий*), *КРЕПКИЙ* (було *крпкий*), *МЯГКИЙ* (було *мяккий*), *ПЛОСКИЙ* (було *плоский*), *ТИХИЙ* (було *тихий*)...

Себто відбулося те саме, що пережили чеська, словацька, сербська, хорватська, словенська і болгарська мови! А у нашій лишилося *-ИЙ*, яке звучить так, як у старослов'янській: *-ЫЙ!*

Але й це ще не все — третя дивина: дуже багато нинішніх московських наголошених закінчень у прикметниках зазвучало взагалі перекручено, зіпсовано: *-ОЙ*. Ось кілька прикладів (даю за книгою Г. Цыганенко, Етимологічний словарь русского языка, К., Рад. школа, 1989, стор. 488):

ДНЕВНОЙ (було в давньоукраїнській і старослов'янській — *днєвньий*), *ДРУГОЙ* (було *другий*), *ДУХОВОЙ* (було *духовий*), *ЗЛОЙ* (було *зльий*), *КАКОЙ* (було *какий*, порівняй наше *який!*), *КОСОЙ* (було *косый*), *КРИВОЙ* (було *кривий*), *ЛИХОЙ* (було *лихий*), *ЛЮБОЙ* (було *любый*, *той, кого любиш*, а не *будь-який!*), *МОЛОДОЙ* (було *молодий*), *ПОРТНОЙ* (було *пъртньий*), *ПРОСТОЙ* (було *простый*), *ПУСТОЙ* (було *пустый*), *СУХОЙ* (було *сухий*), *СЫРОЙ* (було *сырый*, у нас — *сирий!*), *ХОЛОСТОЙ* (було — *холостый*), *ХУДОЙ* (було *худый*), *ЧУЖОЙ* (було — *чужий*. Г. Цыганенко навіть примітку дає: в укр. *чужий* *и* стал звучать как *ы*, однако в *о* не перешёл), *ШЕСТОЙ* (було *шестый*).

Як на мене — це унікальні приклади збереженості нашої мови!!! І свідчать вони про те, що наша мова, залишаючись, образно кажучи, вдома, на теренах прабатьківщини, зберігає тисячолітні надбання краще, ніж мови-вихідці з наших теренів.

Отже, у шістьох слов'янських мовах обидва звуки злилися в одному *І*, замість двох звуків став один. То чому ж ми повинні відмовитися від двох окремих звуків *И* та *І* на користь лише одного? Це ж наше багатство! Бережімо його!

Лише згодом Роман Коваль перейшов до теми вечора — презентації свого чергового доробку. І згадав, як свої 40 років він теж відзначив творчим вечором у Київському міському будинку вчителя. Тоді він презентував книжку “Отамани Гайдамацького краю: 33 біографії”. Хор “Гомін” співав Роману “Многая літа”. Іменинник сприйняв це як привілей, сприйняв зі світлою радістю. Наспівав-накував йому хор “Гомін” уже 15 літ. На жаль, немає вже серед тісного кола друзів Рената Польового і Віктора Лісовола, які виспівували тоді “Многая літа”... Тож цьогогоріч не стільки сум за друзями, скільки нові українські жертви на Сході посіяли сумнів, чи варто було б проводити у цей тривожний час свій творчий вечір. Можливо, і не наважився б, але друзі переконали: треба! Юрій Сиротюк, народний депутат України, сказав: “Треба проводити. Цей вечір підніме бойовий дух українців”. А кобзар Тарас Силенко остаточно схилив шальку терезів на користь вечора тим, що коли ж, мовляв, як не зараз заодно презентувати альбом “Визвольні пісні ХХ століття”. Він разом із Грицем Лук’яненком та іншими його творцями і представили його в Будинку письменників як органічне доповнення до тих героїчних подій, коли підступний і кровожерний північний сусід заповнив мирні українські міста й села.

Презентуючи книжку “Медвинське повстання”, Роман Коваль нагадав пророчі слова Івана Дубинця, спогади якого стали її осердям: “Прийде час — і український народ у своїх святцях героїв і жертв, що полягли за волю України, буде згадувати й імена медвинців”.

Ці слова стали пророчими. Сам Дубинець помер 60 років тому на еміграції в США, куди важка доля закинула його у повнолітній час. Його смерть стала повною несподіванкою для друзів, як пише Роман Коваль у вступній статті “Місто-сад на річці Хоробрі”. Він ні на що не скаржився, був повний сил і планів. Колишня дружина письменника Юрія Горліса-Горського (автора українського бестселера “Холодний яр”) Галина Гришко, яка зустрічалася з Дубинцем за день до його смерті, в листі до п. Романа писала, що він був бадьорий і веселий. Тож кореспондентка висловила припущення, що Дубинця вбив агент Москви. Причин для цього

Борцям за волю, за нашу долю

Творчий вечір до свого 55-річчя відомий дослідник героїчної боротьби українського народу поч. ХХ ст. проти московських окупантів, президент Історичного клубу “Холодний Яр”, член Національної спілки кобзарів України, письменник Роман Коваль розпочав не з головної події — презентації щойно виданої нової книжки “Медвинське повстання”, а з чергового тривожного повідомлення зі Сходу України. Він висловив стурбованість долею свого побратима — кобзаря та громадського діяча Василя Лютого, ведучого мітингу “За єдину Україну” у м. Рубіжному на Луганщині, якого захопили місцеві проросійські колаборанти. Це сталося 21 квітня під час міського мітингу на підтримку єдиної України. Кобзаря жорстоко побили, а потім заарештували. До нього, як розповідала дружина, бойовики застосували тортури. Місцева міліція і пальцем не поворухнула, щоб захистити Лютого від свавілля і знущань.

було більш ніж достатньо, бо покійний був членом ЦК Української революційно-демократичної партії, надзвичайно активним діячем, учасником багатьох з’їздів різних українських емігрантських організацій, свідчив на паризькому процесі втікача із СРСР Віктора Кравченка, був головою Добровільного об’єднання колишніх репресованих українців, ініціатором та організатором маніфестацій до 20-річчя Голодомору в Україні, які в 1950-х роках сколихнули громадськість вільного Заходу і Америки. Зрештою, Дубинець був і автором ще однієї книжки, в якій він розповідав про відомі й приховані злочини Москви. Це все версії, хоч і доволі аргументовані. Але мусимо повсякчас пам’ятати незмінну сутність нашого “північного брата”: всі знають про його лукавство і підступність, але не всі його злочини одразу спливають на поверхню.

На початку 1960-х років медвинська односельчанка-емігрантка Олександра Бражник приїхала зі США, де оселилася після війни, і якимсь чудом зуміла провезти мало не повну валізу дубинцевих книжечок “Горить Медвин”. Тоді ж провідала й старенького батька автора. Відтоді ці безцінні спогади за дотримання найсуворішої конспірації передавалися у Медвині з родини в родину. На той час це було вкрай небезпечно, адже московські сексоти були скрізь і всюди, навіть по селах, а ті, хто читав чи просто мав таку літературу, за статтею “поширення антисоветської літератури” міг не один рік хлебтати тюремну баланду на далеких сибірах. Але жоден із медвинців не продався, не доніс на свого односельця за таку “крамолу”.

Іван Дубинець допоміг землякам (хоча багато хто з них і сам про це знав) зберегти пам’ять про криваву трагедію і людські жертви рід-

Зліва направо: Тарас Силенко, Роман Коваль

ного села. У спогадах він свідчив, що, попри страшні жертви, ніколи не чув від односельців каяття чи жалю з приводу збройного виступу проти російських окупантів. Це підтверджує і початок глави медвинських повстанців Микола Василенко, спогади якого “Мова про пережиті” вміщено в новій книжці Романа Ковалю. Василенко згадує матір повстанця Михайла Шмигори, яка “не нарікаючи ні на кого... була горда, що її син не згинув безкорисно”. Ця сила духу, здавалося б, остаточно витравлена, випалена статтями московського рабства, є свідченням незнищенності людської, нашої національної сили до волі. У скорботі схилиючи голову перед тими, хто “згорів, — як пише в книжці Роман Коваль, — у вогні медвинського повстання, вклонімося вдячно медвинським матерям, які пишалися тим, що їхні сини загинули за Україну”. Ці слова особливо пронизують нашу свідомість ще й тому, що не змита ще пролита кров Небесної Сотні на Інститутській і Грушевського під час Київського Майдану, ще й сьогодні мордують, знущаються над українцями на рідній нашій Слобожанській, Донецькій, Таврійській землі російські окупанти і нащадки завезених у свій час колаборантів. Пам’ятаймо...

Основою книжки “Медвинське повстання” стали спогади безпосередніх учасників цього повстання — Івана Дубинця та Миколи Василенка, про яких уже згадувано. Крім цього тут розміщено також нариси про бандуриста Антіна Митяя, отаманів Григорія Пирхавку та Дмитра Цвітковського, біографічну довідку на бандуриста Костя Мисевича, який залишив неповторний спогад свого учителя — Антона Митяя; спогади-роздуми Юрія Лавріненка, дослідника “Розстріляного відродження”, оповідання Григорія Косинки, одного з тих, хто

увійшов до скорботного списку “Розстріляного відродження”, спогади про Івана Дубинця, його батька і брата, згадка про начальника штабу медвинських повстанців Микола Василенка, спогади медвинців про трагедію рідного села, далеко неповний список медвинських повстанців, два матеріали про Медвин із українських газет часів Другої світової війни, спогад Галини Денисенко про свій медвинський рід, нарис про медвинського вояка французького іноземного легіону Павла Миколенка, дослідження Анатолія Листопада “Медвинці, репресовані комуністичним режимом”, розповідь Володимира Здибка про своє дитинство у Медвині та спогади його батьків про трагічну історію Медвина, матеріали про вшанування медвинських героїв, що публікувалися в пресі, вірші Ольги Страшенко “Медвин, земля козаків” та “Ой у Медвині на Спасі”, медвинську пісню “Спи ти, козаче, наш брате!”. Особливу привабливість книжки створює розділ “Фотодокументи” — 125 світлин, більшість із яких Роман Коваль уперше оприлюднює для широкого читачього загалу.

На вечорі-презентації і вшанування подвижницької праці Романа Ковалю промовляли Петро Гогуля (співупорядник книжки), автор кількох розділів до неї Володимир Здибка, режисери Олександр Муратов, Олександр Рябокрис та Олександр Домбровський, скульптор Михайло Горловий, поетеса Тетяна Лемешко, журналісти Микола Владзімірський та Костянтин Дикань, дочка Голови Української Головної Визвольної Ради Кирила Осьмака Наталка Осьмак, народний депутат України від ВО “Свобода” Юрій Сиротюк та міністр екології і природних ресурсів Андрій Мохник.

Душевності й щирості віншувальному Роману Ковалю й обговоренню його нової книжки додала презентація альбому “Пісні Визвольної боротьби ХХ століття”. Частину з них співали кобзарі Тарас Силенко і Тарас Компаніченко, барди Гриць Лук’яненко, Володимир Самайда, Володимир Гонський, фольклорист Валерій Гладунець, а пісню “Любо, братці, люблю”, улюблену пісню іменинника, співав уже весь переповнений зал.

«Мастодонт» — джуринський лауреат

У Національному музеї Тараса Шевченка відбулося вручення премії Володимира Рутківського “Джури” (грошовий еквівалент — 20 тис. грн). Ця літературно-мистецька премія є приватною і присуджується уже вдруге з часу її заснування. Першим її лауреатом став молодий талановитий художник Максим Паленко за ілюстрування відомої не лише дітям трилогії В. Г. Рутківського “Джури козака Швайки” (2007), “Джури — характерники” (2009) і “Джури і підводний човен” (2010). Цьогогоріч її лауреатом став “мастодонт” української дитячої літератури, як жартома назвали його члени поважного журі, Анатолій Качан. У дипломі зазначається: “За створення високохудожнього образу українського Причорномор’я в книзі лірики та ігрової поезії “Листи з осіннього саду””.

— Трапляються в житті такі дива, — сказав Іван Малкович, один із членів журі, поет, власник видавництва “А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА”, — Гоголь написав свої дивовижні “Вечори на хуторі біля Диканьки” у 22 роки. А свої найвідоміші на сьогодні дитячі твори засновник цієї премії, Шевченківський лауреат Володимир Рутківський створив, коли йому було за 70. Але до цього він написав ще купу прекрасних дитячих книжок.

Так само й Анатолій Качан, який теж перейшов цю вікову межу, встигнувши написати до цього чимало книжок для дітей. У переліку його творчих здобутків кілька десятків поетичних збірок, найкращі вірші з яких увійшли до шкільних підручників і посібників. У співавторстві з відомими українськими композиторами написав кілька пісень, і, звичайно, його небезпідставно вважають одним із визнаних фахівців із проблем дитячої літератури. Тож присудження Анатолію Качану премії Володимира Рутківського “Джури” за останню збірку поезій для дітей “Листи з осіннього саду” аж ніяк не випадковість.

Свої думки і обгрунтовані рішення на підтримку його кандидатури одногосно висловили поважні члени журі: Тетяна Щербаченко, Зірка Мензатюк, Наталія Марченко, Кость Лавро, Іван Малкович.

Засновник премії “Джури” В. Г. Рутківський підсумував рішення журі:

— Вікової читачької категорії дитячої літератури, як і її творців, немає. Бо ж відомо, що перш ніж купувати книжки для дітей, батьки самі читають їх. Так що всі ми одного віку, всі ми родом з капусти, як пише

один наш член журі (Анатолій Качан — *Аем.*).

Я живу в Одесі й рідко буваю в Києві. Щодва роки я вручаю премію творцям найкращих дитячих книжок. Сьогодні ним став “мастодонт”, який давно і плідно працює на ниві дитячої поезії. Але я подумав: що буде потім, коли я відійду від справ? Мені дуже не хочеться, щоб премію перестали вручати. Тому я зметував: запрошив дуже активних і тямущих експертів, які працюють у дитячій літературі, щоб вони продовжували мою справу. Я хочу, щоб вони й надалі працювали. Це, можна сказати, довічні члени журі премії “Джури”. Я пишаюся ними.

Насамкінець Людмила Рутківська вручила головну частину премії Анатолію Качану — грошову винагороду. А Тетяна Щербаченко — грамоти порталу “Простір української дитячої літератури “БараБука” Володимир Рутківському і Анатолію Качану. Тепер вони визнані справжніми “книгодрузьями”.

Сторінку підготував
Микола ЦИМБАЛЮК

Суб'єкт із баяном — Броніслав Гришук

Броніслав ГРИШУК,
м. Хмельницький

— Звідки в тебе ці раритети? — запитав я, переглядаючи одну за одною світлинки, вкотре картаючи себе за те, що ніколи не любив фотографуватися. Аж раптом натрапив на бабу Маріку, вона сиділа біля веранди нашої сергіївської хати, поклавши худі спрацьовані руки на коліна. Вдивлялася з-під темної “мусульманської” хустини на сергіївський світ, ніби й не підозрюючи, що в цю мить її “здіймають”. То, либонь, була єдина світлина з баби Маріки, вона дуже не любила всякі “совецькі штучки”.

— То звідки в тебе оце все? Хто робив ці фотографії? Наприклад, баби нашої? Фото з тебе, ще, видно, школяра? І з батька нашого, і з мами, тата, сестер. І з мене. Не пам'ятаю. Видно, я тоді студентом був, бачиш, який у мене чуб, який модний кок на голові. Либонь, п'яньєний був я того дня, бо ж на канікули приїхав до Сергіївки. Чи в Наркевичі. І дівчина ота над моїм-не моїм баяном, сміється. Також, мабуть, трохи захмелена...

— Та то я в Юхимівцях був, — одказує брат, — Нінин альбом забрав, буде пам'ять про сестру, про її чоловіка Володю, про тата нашого, про маму, про нас із тобою. А ще — про бабу Маріку...

— А хто її фотографував?

— Не знаю. І вже спитати ні в кого. Я чомусь думаю, що то дядько Гриша, москвич, він на гостину до сусідів приїздив, до діда Митра Лепікаша, до цьотки Степанини.

Залишається мені сказати, що отой моряк Володя був родом із Юхимовець, сусіднього з Наркевичами та Сергіївкою села, після служби у війську працював на шахті в Червонограді, дружина його Ніна, закінчивши Кременецький педінститут, учителювала в школі, викладала фізику і математику. Коли я вчився в університеті, то приїздив зі Львова на гостину до сестри в Червоноград, вона ще й “тормозок” для моїх студентів-товаришів завжди ладнувала. Одного разу, перебуваючи в Червонограді разом із письменниками Романом Іваничуком і Володимиром Яворівським, я надумав запросити їх до сестри на вечерю, але де там... надто хлібосольними виявилися галичани-червоноградці, доки настала черга чимчикувати до сестри, ми вже були неабияк “повечеряні”...

Ну, здається, з довідковою інтродукцією ніби покінчено, перейдімо до поезії:

*Я не знаю, що це сталося зі мною,
чую жалібно іржання за стіною,
із туману, з-за світання, з-над смеркання
зве та зве кудись лошаткове ридання.*

Обрії малої батьківщини

Моя старша сестра Ніна 1932 року народження.

Для кого вона жила? Звісно ж, для своїх дітей Галі та Павлика, для свого чоловіка Володимира, який п'ять років служив на флоті, й Ніна його терпляче чекала (а дружили вони ще зі школи), для рідної матері жила моя сестра Ніна, для батька, для баби (маминої мами), для своїх братів Антона і Броніслава. Усі вони на світлинах — сестрички Ніна й Зіна, діти Галина, Павлик (нині вони вже передпенсійного віку), батько Антон Іванович, баба Маріка (або ж баба Маруха, як її ще називали в селі). Пам'ятаю, шкодував, що ми свого часу не сфотографували бабу Маруху, а оце на Благовіщення прибув до мене брат із Наркевичів і привіз пухкенького “коноверта” з купою давніх фотографій.

*Не збагну я, де воно, лоша нещасне,
невидиме, позамежне, позачасне.
Може, коней крав колись мій темний
пращур*

*та в степену лоша лишив напризволяще,
і тепер чужо я муку мушу чути
й за гріхи чийсь тяжку нести спокуту?
“Мамо, там, за листопадами й снігами
тужно так ірже лошатко, чуєш, мамо?
Може, хижий дух звіриний вчуло з ночі?
Може, тіло скрижаніле зводять корчі?”
А матуся полотно у лузі стеле,
клонить голову, смутна та невесела.
А матуся зажурилась сивиною,
все співає “не вернеться літа мої”.*

*Над рікою полотняною
схляється,
за літами молодими
побивається.*

*Про лошаткове іржання — ані слова.
Будь здорова, мати моя, будь здорова...*

Ви, читачу, бачите нашу маму на світлинці ще молодю, у розквіті сил (хоча про який розквіт сил могла говорити Євдокія Онуфрїївна, цілий день відповзавши на колінах, прориваючи колгоспні буряки!). Мені, авторів цих рядків, як і всім моїм ровесникам, випало суворе дитинство. Ми з братом Антоном намагалися довідатися про воєнні роки батька-фронтовика, про те, за що йому дали медаль “За відва-

гу”, чи за яких обставин осколок поранив йому груди, над самим серцем, залишивши рубець з кулак завбільшки... Батько мовчить. Щось там пригадає. Схлипне, утре сльозу.

— Та що там розказувати, хлопці... Наливайте!

Крім батька, була ще й мама. І сестрички, і баба Маріка. Згодом, уже в зрілому віці, я напишу про бабу Маріку повість. Напишу, що для мене і для мого брата вона була завжди однаковою: стара, сива, худа. З однісіньким зубом, що випирав із верхніх ясен, мов сталактит, із тяжкими коричневими руками, обплетеними синім огудинням жил... Для нас, малих, вона була першою людиною, яка смалить самокрутку, роздає потиличники й ляпаси. Уперше в житті ми почули, як з її сухих уст злітали гострі слова й словосполучення, від яких дорослі зазвичай намагаються захистити, убезпечити дітей. Коли курка забивалася на грядку, баба хапала лозину або жбурляла в город грудкою землі й на цілу вулицю горланила:

— Куди полізла, курво совецька, щоб тебе грім небесний побив!

Вона відчувала нестримний потяг до розпаленої грубки і дивилася на вогонь так, як, певне, дивилися на нього наші печерні пращури. Місце на стільчику перед по-

Сестра Зіна (справа) та її далека родичка Ду-ня Бочуля

лум'ям чи жаром було для баби трохи не святе, її трон і спочинок, таємна втіха і сувора задума. Рожеві відблиски ворухилися на покряяному зморшками чолі, на запалих щоках і губах, блукали в нерівному проділі рідкого волосся. Вона сиділа несхитно й відчужено. Курила і не кліпаючи стежила за химерним танцем вогню, і розмита тінь її голови примарно похитувалася на стіні, під темним решетом радіодинаміка...

Я б розповідав про бабу Маруху безко-нечно. І про те, як вона працювала, як жала осоку й зілля в березі, на хисткому болоті, як запихала кожний зжятий жмут у верету, хитромудро пов'язану у неї за спиною, а я сидів на березі, обхопивши коліна сплетеними пальцями, й думав про те, яка ж вона у мене лиха, баба Маруха. Онда її видно в шумі зілля. Іде до берега, несе перший ужинок. Поки дістанеться на тверде, можна встигнути води напитися... А вода близько, варто перехилитися через цямри-ну та зачерпнути кашкетом. Ще трішки,

Батько Антон Іванович (колективне фото Наркевицького заготзерна, батько крайній справа, в останньому ряду, а отой вусатий дядечко в першому ряду — то свекор нашої сестри Ніни, батько Володі Трача — дід Павло, так ми його називали)

ще... Отак, хитнулося небо, сплющилося хмарка, щезло з дна відображене у воді осикове листя. Повен кашкет води! І раптом — стрімке падіння, льодяний холод, руки по лікті в намулі, голова, плечі, груди — у воді. Миттю встаю на ноги, вода сягає пояса. Здавлено й довго кашляю. Підводжу голову й на небесному тлі бачу вправлене в дерев'яну раму цямрини злякане й лихе бабине обличчя з набубнявілими жилами на чолі, з темним зубом, що прикусив нижню губу.

— Руки, руки давай, коросто семилітня! — волає баба й, низько перехилившись, хапає мене під пахви... А ще за якусь мить скидає з мене сорочину й полотняні штанці й, старанно викрутивши, розвішавши на куші верболозу, каже:

— Сиди отут каменем, суши шмаття. А я розстелю зілля й знову піду жати.

Одне слово, не було в баби жодної хрестоматійно-ідилічної риси, котрими так щедро наділені не тільки літературні, а й живі бабусі й дідусі в кожному нашому селі. Але чому не можеш забути її, чому, коли пригадаєш її, прокурено й продублену, несамовиту й лиху, раптово сколихнеться щось у душі, світле й печальне, промайне, мовби луна далекого голосу, і поволі та не-

Молодий і молода (Володя і Ніна, фото 1958 року)

*А сестра бере коралики зі скрині,
заплітає в русу косу бинду синю,
в шаль турецьку угорта дівочі плечі,
тихим голосом веде “коли б той вечір”.*
До іржання, до ридання їй байдуже —
чорноморця молодого любить дуже!
У задихане люстерко
усміхається,
так і так до личка свого
придивляється...

*“Будь здорова, маю брата я спитати:
“Чуєш, десь ірже лошатко, чуєш, брате?”*

Ніни вже немає з нами (і чоловіка її Володимира, моряка-шахтаря, також Господь до себе забрав). Але ще є в нашому роду друга сестра, Зіна, кубанська козачка. Вона народилася на десять років пізніше від старшої сестри. Коли настала пора дівувати, Зіна разом із подругою поїхала в Севастополь. Погостювати начебто. Та так і не повернулася. Зустріла там моряка Сашка Сидорова, він і запропонував Зіні їхати з ним на Кубань, у станицю (назву станиці, на жаль, вже забув). Служба на крейсері саме добігала кінця, отож молоде подружжя подалося спершу до станиці, в материну хату, а згодом Сашко і в Краснодарі двокімнатну квартиру отримав (працював у місцевому винному тресті, директора “Волгою” возив).

Так-от, коли Сидоров отримав житло, ми з братом Антоном надумали провідати сестричку. Тоді я саме вчився в університеті “на журналіста” (мама, пригадую, допитувалася, що воно таке “журналіст”, а

брат відповідав одразу ж: “Та то той, мамо, що на жорнах меле”). Летіли ми в Краснодар із Києва. Мороз був — 25 градусів. Прибули на місце (дві з гаком години на “ИЛ”-18), а тут плюсова температура, дітлахи з решток снігу ліплять бабу, верещать од радості. О, як радісно, як широко зустріла нас Кубань! Зійшлися в двокімнатну квартиру Сашкові друзі, молоді красендарці, пили чарку, співали тільки українських пісень, розмовляли, жартували українською, і то було так природно, і Сидоров, як з'ясувалося, говорив лише українською, так, як і вся його станиця, і ми з братом дізналися, що тоді на Кубані було багато українських шкіл і ніхто не збирається їх закрити, таке навіть не снилося нікому! Коротше кажучи, ми побачили на власні очі, що Зіна щаслива на кубанській землі, що Краснодар чудове місто, що там прекрасні люди, неповторне вино (ми з братом привезли додому повний чемодан отого трунку, може, саме через отой хмільний багаж поверталися на Поділля потягом). Заспокоїли маму Євдокію Онуфріївну, бо вона неабияк переживала за долю “кубанської козачки”. Згодом, щоправда, і мати лігала на Кубань, і доня до нас навідувалася із Сашком... А тим часом моло-

Баба Маруха

нодара наша сестричка Зіна, щойно отримав, два тижні йшов той лист, а колись же й доби вистачало, в крайньому випадку — дві. Слухай же.

“Добрий день усім Грищукам! Получила Антонове письмо, велике спасибі, ніби почув мене, бо я за вас усіх переживаю з тим, що там у вас діється. Як у вашій області? Тихо? Чи тоже дуркують? Не знаю, може, я не права, но дивлячись телепередачі, думаю ще все напрасно, тільки народ бідний пострадає. Напишіть, як справи в Броніслава і Андрія”.

Зіна має на увазі мене, автора статті, та сина нашого. І далі пише: “В нас, слава Богу, все нормально, всі працюють, ми з Сашею стали вже прадідом і бабою, Борисова дочка вийшла заміж і родила нам Данилка, уже йому 6 місяців. Ігорєва Саша ще вчиться, в університеті...” Я й забув написати, що в Зіни та її чорноморця народилося двоє хлопців, а ті одружилися й залишили нащадків, а ті нащадки... і т. ін. Усі вони, звісно ж, записані росіянами за національністю, от якби Зіна була єврейкою, то тоді й діти вважалися б євреями, а так... Нічого не вдієш. Та я, власне кажучи, нічого не маю проти. Аби, як мовиться, здорові були. А ось зі здоров'ям у Зіни, як вона пише, “діла неважні, зробили операцію, вот 8 березня тільки виписали, вирізали якусь шишку під лівою рукою, була злокачественна опухоль, поки нічого, але що буде далі, тільки Бог знає, якщо не пішло далі, то, може, ще проживу трохи...”

Живи, сестро, довго та щасливо, ти ж у нас наймолодша, сорок другого народилася. Уявляю собі, які ті телепередачі, що ти їх дивишся... А щодо “дурки” нашої, то ми ж у ній не винні, а винні правителі наші, ті правителі, у яких мізки за кількістю звинувин дуже схожі на затвор автомата Калашникова. А хіба ж носії тих мізків здатні почути якийсь там сентиментальне лошаткове іржання!

*Мамо рідна, сестро любя,
славний брате,
вже не знаю, в кого маю запитати,
чи воно мене ятрить довічно,
те іржання, те ридання потойбічне?
І коли я вже дізнаюсь достеменно,
чи його іще хтось чує, опріч мене?
Може, вітер, а чи в полі бадиллина,
а чи згря тужнокрила лебедина...
Світ від обрїю до обрїю
хитається,
там займається світанок,
там — смеркається...*

*Світе милий, чи й ти мною
теж гордуєш?
Слухай: там... десь там...далеко...
чуєш?*

Мати Євдокія Онуфріївна

охоче згасне в грудях? Чому? Чому здається мені, що вона, цілковито неграмотна, зараз, цієї миті, читає написаний мною текст, вдивляється в нього, як давно колись незмигтно вдивлялася в полум'я грубки...

А взагалі-то я втрапляв у водяний полон двічі. Перед криничною купеллю була й річкова, за якихось двадцять кроків од тої, колодязної, тільки цього разу рятувала мене не баба Маріка, а сестра Ніна. І дерев'яна криниця, і річка, поросла осокою, зіллям та очеретом, і верби й осокори — все це було за нашими городами. Влітку зелене, соковите, густе. Взимку — вкрите снігом. Навесні скресала крига, річка розливалася, поволеньки несла себе до старезного мосту на греблі. Саме у такий весняно-повеневий день ми, сільські дівчата, висипали на берег, дивитися на весняну течію. І Ніна разом з нами, вона вже старшенька, літ їй було п'ятнадцять чи шістнадцять. На плечах у неї тлумак із мокрими ряднами, мішками, з праником — одне слово, треба було їй виполоскати оце добро. Стала на край криги та й... А тут і я. Наступив на крайку льоду, послизнувся. І понесла мене течія, зодягненого та взутого. Не встиг опам'ятатися, як Ніна захопила мене за комір, виволочила на крижину, примерзла до берега. Біжи, сказала. Біжи, щоб не застудився, до хати близько...

*“Сестро мила, від чертогів піднебесних
кличе-зве когось лошатко, чуєш, сестро?”*

Отрок у білому, позиченому (чи поцупленому) в когось на час фотографування) капелюсі — то мій рідний брат Антон

Галія і Павлик, діти Ніни і Володі

дість брала своє, новозбудовані Наркевичі кликали нас до себе, варто було перейти два сергіївських пагорби чи переплисти човном озеро — і ти вже в Наркевичах, на роботі чи на танцях у робітничому, збитому зі щитів клубі...

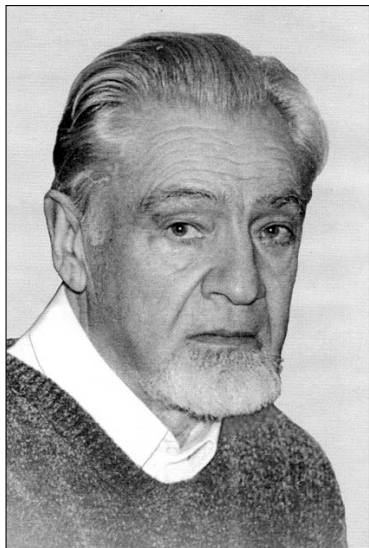
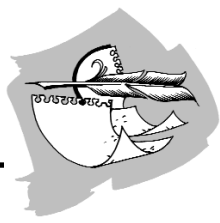
*“Чуєш, десь ірже лошатко, чуєш, брате?”
Брат черешні у коновочку зриває,
зелен гілля над Поділлям колихає,
а з тим гіллям — “дозволь, мати, вдову
взяти”,*

*і не чує, і не хоче того знати,
що за днями, за роками, за віками
хтось гіркими умивається сльозами.
Брат ніяк не може ніченьки
дждатися,
щоб вдовиним тілом білим
навтішатися...*

Ну це я так. Перебільшив про оту вдову. Аби красивіше було. Бо взяв Антон собі в жони Ніну (як бачите, знову Ніна), красиву чорняву дівчину з Дунаєвського району, село Залісці, там, у тому селі, кажуть не “ложка”, а “лижка”, не “літає”, а — “літає”, з наголосом на першому складі. Одного разу брат поцікавився, як же вимовляють у Залісцях слово “індик”. Мабуть “гиндик” — припустив Антон. А Ніна зневажливо поглянула в його бік і переможно мовила: не індик, не гиндик, а — ендик!

Тепер і брат каже тільки — ендик. Надто ж як надумав завести собі індіків...

— Послухай-но, що пише нині з Крас-

Володимир ВОЙТЕНКО, професор

Алгебра і гармонія в поезиці Т.Г. Шевченка

ченка головними посталями істинного християнства, вільного від чаклування кадилом. Багато фахівців вважають джерела й еволюцію релігійного світогляду поета недостатньо дослідженими. Читаючи “Врага не буде, супостата, // А буде син і буде мати, // І будуть люде на землі!”, варто бачити (розуміти) і сина, і Сина, і матір, і Матір, що уособлюють найвищу людяність і жертвовність.

2.

1842 року Шевченко писав одному з друзів: “Переписав оце свою “Слепу” та й плачу над нею: який мене чорт спіткав, що я оце сповідаюся кацапам черствим кацапським словом. Лихо, брате-отамане, ей богу лихо! Це правда, що окреме Бога і чорта в душі нашій єсть ще щось таке, що аж холоду іде по серцеві; як хоч трішки його розкриєш, цур йому! Мене тут і земляки, і не земляки зовуть дурним; воно правда, але що я маю робити? Хіба я винен, що уродився не кацапом або не французом? Не хочеться, дуже не хочеться мені друкувати “Слепу”, але вже не маю над нею волі”. Якщо йдеться про поезію, очевидністю є, що Шевченко російським поетом ніколи не почувався і не мав наміру ним стати (1); що в поезіях, написаних по-російському, він залишався українцем-патріотом (2); що його українська поезія за висхідною вартістю безмежно вища російського римування (3). Зрозуміло, причиною є не погана “якість” російської мови, а сприйняття (чи радше відчуття) Кобзарем рідної української єдиного джерелом, що стимулює поетичну справу — бадьорить волю до життя.

М. Костомаров: “Я бачив, що Шевченкова муза роздірала завісу життя народного. І страшно, і солодко, і боляче, й упоєне було заглянути сюди! Тарасова муза розкрила якийсь підземний заклад, уже кілька віків запертий багатьма замками, запечатаний многими печатями!”. Це — правда, але читаймо далі: “Шевченко зробив з нас людей, що ненавиділи москалів і всіх тих, що були винні в біді нашій рідній України”. Це — твердження, яке сьогодні змушує кожного запитати себе: “Чи й справді я ненавиджу “москалів”?”. Весна ювілейного 2014 року та події в Криму не залишають багато місця для сумнівів. Опитування російської людності наприкінці березня показало, що 75% — такі кацапи, і вони підтримають Путіна, якщо той піде на нас війною.

3.

Логічна семантика — розділ математичної та формальної логіки, що вивчає взаємовідношення між виразами мови і позначуваними ними поняттями та судженнями. У мисленні та мові розрізняються позначення предметів і не-предметів. Не-предмети поділяються на такі, що пов’язуються з динамікою, і такі, які мисляться статично. Статичність — звичайна властивість прикметників, динаміка — дієслів. Саме іменники та дієслова можна вважати за сенсом полярними в текстах.

Прикметники позбавлені лексичної автономності. У них закріпилося відокремлення семантики стану від (дієслівної) семантики дії. Це спричинило дублювання

прикметником іменникового відмінка, числа і роду, тобто перетворення прикметника на несамоїсну граматичну одиницю. Проте прикметник (як і дієслово та іменник) схильний до того, що має назву **транспозиція** — формування вторинного значення. Можемо іронічно зауважити: “Побачимо, сказав сліпий чоловік”. Проте гірке українське прислів’я звучить краще: “Побачимо, сказав сліпий”. Прикметник став іменником. Замкнені в своїх основних категоріях, головні частини мови мають межу виразності. Завдяки транспозиції думка звільняється, а тексти збагачуються і набувають нових відтінків. У наведеному прислів’ї дієслово “побачимо” не має (основного) сенсу, пов’язаного зі здоровими очима; йдеться про “поживемо — дізнаємося, що буде”. Отже, в реченні “Побачимо, сказав сліпий” два з трьох слів відхиляються від своїх номінальних значень. Така гра є постійна; новий зміст для старих слів народжується й одразу вмирає в усному мовленні, але може стати вічним на папері. Лінгвісти й літературознавці мають відкритий доступ до творчості геніїв, проте не кожний, хто ходить до церкви, розкриває для себе сутність Бога. Шевченко чи Мішкевич, чи Гете, чи Данте, чи Сервантес, кожний по-своєму писавши своє Нагірне казання, були і лишались апостолами для людей різної віри й атеїстів.

4.

52 тексти, написані рукою Т. Г. Шевченка і досліджені за ІПД-методикою, складаються передовсім з українських віршів та уривків із поем, тобто з того доробку, який зробив його співцем і пророком України. Таких матеріалів (даруйте казенний термін) — 32; до їхнього переліку входять і найбільш відомі твори, і деякі з тих, що з різних причин не завжди потрапляють до хрестоматій. Російськомовну поезію Кобзаря презентує поема “Тризна”. Написана “на замовлення самому собі” і адресована “На пам’ять 9 жовтня 1843 г. Княжне Варваре Николаевне Репниной”, ця поема засвідчує і ухиляння нещодавнього кріпака від кохання княжни, і намагання молодого українського поета бодай одноразово долучитися до популярного на той час стилю Бенедіктова, за яким романтичний екстаз радше імітувався, ніж переживався насправді. Російськомовну прозу Шевченка маємо можливість аналізувати за уривками з 6 повістей, за 5 тетами листів та 3 нотатками у щоденнику. Листи, написані і українською, і російською, можуть відзеркалити наявність чи відсутність впливу двох мов на епістолярну стилістику Шевченка. Художню прозу і щоденник українською він не писав, відтак контролю “на мову” в цих жанрах немає.

Вагомим є запитання щодо загальної достатності 52 зразків творчості великого поета для висновків про її потаємну технологію, тим більше — коли йдеться про незвичну для літературознавства методику. Відповідь така: те, що наразі пропонують читачам, є краплиною в морі шевченківства. Але будь-які висновки, отримані через застосування

математичних методів, мусять бути верифіковані (стверджені) за допомогою спеціального математичного контролю, якому байдуже — йдеться про поезію, генетику, демографію, соціологію, економіку чи ще щось. Тож наперед заявляю: все, про що писатиму, є верифіковане з таким ступенем надійності, який не завжди тішить дослідника в царині інших наук.

Беручись до аналізу Шевченкової спадщини, проведемо відбір текстів, достатньо подібних навзаєм (за ІПД-критерієм), щоб бути об’єднаними в кластери. Комп’ютер засвідчив, що ця процедура пройшла надійно; маємо 3 сузір’я з такими середніми показниками (%):

кластер №1: імен. 41,1; прикм. 11,5; дієсл. 47,4;
кластер №2: імен. 52,3; прикм. 13,7; дієсл. 35,8;
кластер №3: імен. 46,8; прикм. 23,6; дієсл. 30,6.

Відразу маємо констатувати більшу упорядкованість “чистої” Шевченківської структури порівняно з авторською мішанкою: частка прикметників і частка дієслів у “чистих” кластерах узгоджено зростають (спадають) від 1-го кластера до 3-го (1). Водночас маємо переконатися, що частка прикметників є практично однаковою у відповідних кластерах, організованих на “чистому” й мішаному авторському матеріалі (2); це, ймовірно, відзеркалює традицію стриманого, проміжного та розкутого використання прикметників (трьох різних ІПД-стилістик), що мало залежить від авторства.

Насамкінець варто наголосити, що максимум іменників у 2-му Шевченківському кластері є не такий високий, як в авторській мішанці (3) (що спричиняють деякі біблійні тексти та вірші Т. Осмачки і П. Мовчана). Не маємо підстав вважати корисною для поезиції якусь певну міру іменників (і взагалі якісь рекомендації щодо ІПД-розподілу: для талантів вони зайві, а графоманам не допоможуть). Проте т. зв. “магія чисел”, не вирішуючи жодних проблем, натякає на їхнє існування. Простий експеримент: вирахуємо суму часток (%) іменників і дієслів у “чистому” й зведеному списках. **Шевченківські кластери:** №1 — 88,5; №2 — 88,1; №3 — 76,4. **Кластери зі зведеною авторією:** №1 — 85,8; №2 — 83,7; №3 — 73,3. Отже, за сумою іменників та дієслів перші два кластери ближчі між собою, ніж кожен із них — з третім; у зведених кластерах ця закономірність менш виразна.

Не вперше йдеться про різницю між кластерними структурами, проте (увага!) жодна з них не є “кращою” чи “гіршою”. Зведений список авторів об’єднує багато текстів (і стилів) — це добре при аналізі поезиції “взагалі”; Шевченківський список є спеціалізований щодо творчості одного геніального поета. Розбіжності між списками природні. Відтак виправданним є наступний крок: 1. об’єднання двох списків ув один, близький до універсального; 2. збільшення числа кластерів, що є аналогією використанню потужнішого телескопа в астрономії.

Закони математики, лагідні при правильному застосуванні, схильні до жорсткої помсти до порушника канонів. Коли йдеть-

ся про кластеризацію, доводиться борстися між двома бажаннями: **по-перше**, організувати якомога більшу їх кількість, щоб різниця між першим, проміжним і останнім висвітлювала все те, чого не побачиш на стислому матеріалі; **по-друге**, розуміючи обернену залежність між кількістю кластерів і можливістю надійної верифікації розбіжностей між ними, дослідник змушений наступати на горло своїй пісні. Відтак, мавши окремо 45 текстів різних авторів і 52 тексти Т. Г. Шевченка, довелось обмежитися трьома кластерами в кожному варіанті. Об’єднавши два масиви для подальшого порівняння текстів Кобзаря з іншими і маючи разом 97 текстів, довелось запитати комп’ютер про оптимальну кількість кластерів — він запропонував 4 з гарантією математичної самодостатності кожного. Маємо в кластерах із 1-го до 4-го об’єднання відповідно 10, 37, 26, і 24 тексти при співвідношенні Шевченкових та інших 8+2; 23+14; 6+20 та 15+9. Отже, йдеться не про випадкове рівномірне перемішування, а про взаємне допасування текстів, подібних за ІПД-критерієм. Таку роботу електронні обчислювальні машини (ЕОМ) виконують залюбки. Інша річ, чи пощастить дослідникові зрозуміти через числовий скелет оригінальний поетичний дар і неповторну людську душу.

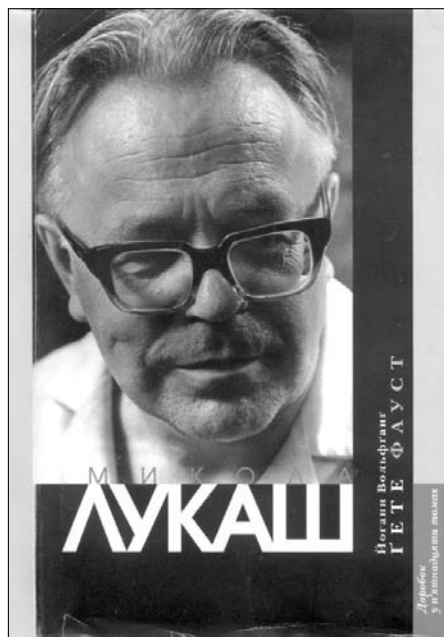
Ось наповнення кластера №1: Думка (“Тече вода...”); Думка (“Вітре буйний...”); Мар’яна-черниця; “То так і я тепер...”; “То не дай, господи, нікому...”; “Не то полю високою...”; “І знов мені не привезла...”; “Як я маю журитися...”. До цього ще 2 тексти іншого походження: Євангелія від Марка (“Уздоровлення Розслабленого”) та безжалісно-божевільна “Песня Офелії” (Блок). Усі тексти похмурі; всі герої коротких сюжетів нарікають на білий світ, проте є особливість: не лише скаржаться, а й виказують претензії: “*Колісь божилась та клялись, // Братались, сестрились зі мною*”, — згадує **Адресат**, якому вкотре “не привезла нічого пошти з України”. “*Ні, ні, // Вони з холяри повмирили; // А то б хоч клаптик переслали // Того паперу*”. **Самотня дівчина:** “*Піду шукать миленького, // Втоплю своє горе, // Втоплю свою недоленьку, // Русалкою стану, // Пошукаю в чорних хвилях, // На дно моря кану. // Найдю його, пригорнуся...*”. **Поет** (на засланні): “*Як я маю журитися, // Докучати людям, // Піду собі світ за очі — // Що буде, те й буде. // Найдю долю — одружуся, // Не найду — втоплюся*”. Навіть **Розслаблений** (тобто паралітик із Євангелії) спочатку перебуває у конфронтації зі Спасителем, бо не йме віри, що може стати на рівні ноги. Чи має ІПД-структура 1-го (об’єданого) кластера відмінності від інших трьох? Має, дуже вагомі! За математичними оцінками. Але! Готуючи до дослідження поезиції Кобзаря себе й вас, добірне товариство, мушу наголосити: комп’ютер у принципі може “перетравити” тексти високої складності, зумовленої комбінаціями слів навіть із повного набору частин мови (не лише трьох), — але ніхто не годен організувати таку програму обчислень, яка з миготливою сукупністю слів екстрагує українську душу разом із особистісним Шевченковим способом її поетичного відзеркалення.

Це — проблема, розуміння якої виникло завдовго до епохи комп’ютерів. 27 січня (ст. ст.) 1832 р. у С.-Петербурзі відбулася

Атлант українського слова

Цього року відзначаємо 95-ліття від дня народження Миколи Лукаша, видатного українського перекладача, літературознавця, лексикографа, мовознавця (1919—1988). До цієї дати презентували перший том із запланованого 15-томного зібрання його творчої спадщини.

Надія КИР'ЯН

Сюди увійшов переклад “Фауста” Йоганна Вольфганга Гете, післямова Вадима Скуратівського, додатки: статті Леоніда Первотомського, “Фауст” Гете в перекладі Миколи Лукаша, Лева Копелева “Фауст” по-українськи, Леоніда Череватенка “Лукашів “Пра-Фауст”, уривки з довоєнного перекладу твору та примітки до тексту Миколи Лукаша.

“Пропонований 15-томник — унікальне зібрання: вперше в одному виданні буде представлено його віршовані й прозові переклади, оригінальна поезія, літературо- і мовознавчі статті та дослідження, жарти-шпигачки, листування тощо. Усе це дає уявлення про внесок Миколи Лукаша в рідну літературу, про його місце в українській культурі ХХ століття”, — розповів видавець Олег Жупанський.

Розпочав захід письменник, лауреат Шевченківської премії, голова Фонду культури Борис Олійник, у приміщенні якого відбулася презентація: “Це щастя, що ми маємо такого митця. Це фігура неординарна і в усій європейській сім’ї народів. Він був зосереджений на небесах духовних. Ми маємо гордитися, що подарували світові таку непересічну особистість”.

Письменник, режисер, голова Національної спілки театральних діячів Лесь Танюк зауважив, що Микола Лукаш був не лише перекладачем, а й творцем мови, містифікатором у хорошому сенсі слова, актором, який грав дуже багато різних прекрасних ролей, людиною, яка мала принципову позицію, від якої не відступала. Це дуже важливо.

Повідомив, що вже виконуються настанови комісії з ушанування пам’яті Миколи Лукаша. Вийшли два томи спогадів про нього, укладені з ініціативи Леоніда Череватенка, готується третій том, з’явилося унікальне видання словника фразеології тощо.

Поет, перекладач Всеволод Ткаченко розповів, що Микола Лукаш перекладав із 20-ти мов світу, залишив нам неоціненні вершинні здобутки світової літератури. Микола Лукаш продовжив справу, яку започаткували Іван Франко, Леся Українка, неокласики Микола Зеров, Юрій Клен (Освальд Бургардт), Максим Рильський, Микола Бажан. Завдяки таким постатям ми маємо національну школу художнього перекладу, одну з найсильніших у світі.

Над перекладом “Фауста”, який нині перевиданий, Микола Олексійович працював понад 20 років. Це явище не тільки в українській, а й у світовій літературі. Перекласти “Фауста”, “Декамерона” Дж. Боккаччо, “Пані Бовари” Г. Флобера, “Дон Кіхота” Сервантеса, найкращих поетів світу було під силу тільки людині, яка прийшла в українську літературу свідомо свого покликання збагатити нашу мову, утвердити її як одну з найдосконаліших мов світу. Микола Лукаш на високому художньому рівні продовжив унікальну фольклорно-барокову школу, яка починається від Пантелеймона Куліша, мовою якого він захоплювався. Він вважав, що майбутня літературна мова повинна увібрати всі діалекти півночі, півдня, заходу і сходу України, подібно до того, як творилася мова на Запорізькій Січі, куди прибували люди з усіх куточків України і привозили свої діалекти. Микола Олексійович залишив нам фразеологічний словник — це наше багатство.

Всеволод Іванович повідомив, що НСПУ звернулася до комісії з перейменування вулиць із пропозицією перейменувати вулицю Суворова, де мешкав перекладач, на вулицю Миколи Лукаша.

Старійшина перекладацького гурту професор Ілько Корунець пригадав, що наприкінці 1940-х — на початку 1950-х років в Україні бракувало фахових перекладачів,

особливо з англійської мови. У Москві виходили твори Т. Драйзера, Едгара По, інших письменників, а в Україні — ні. Окрім того, було заборонено видавати зарубіжного автора в перекладі українською, доки цього автора не перекладено в Москві. Тому читачі мусили знайомитися з новинками російською.

У 1950-ті роки панував перекладацький суржик, перекладали переважно з російської. І тут 1955 року з’являється Лукашів “Фауст”, і він стає на чолі всього перекладацького загалу. Стало приказкою “перекладати як Лукаш”.

Він став взірцем для всього повоєнного перекладу, підняв український переклад на ту висоту, на якій він ніколи раніше не стояв. Потім з’явився Григорій Кочур, який став на чолі секції перекладачів, створив семінар-практикум. Почалася практична підготовка перекладачів і внаслідок цього перша хвиля відродження перекладу. З’являється Євген Попович, Анатоль Перепада та ін.

Автор післямови до презентованої книжки Вадим Скуратівський сказав: “Фауст” Гете — це пісня пісень Європи. І новоєвропейської традиції, і попередньої середньовічної традиції. Із його перекладом у нелегкий тоталітарний час українське слово опинилося на рівні з усесвітнім словом попри трагічні негаразди української долі”.

Вадим Скуратівський назвав Миколу Лукаша Атлантом українського слова, що підняв його на небачену висоту, навіть цікавий приклад, який свідчить про його дивовижний талант до мов. По війні Микола Олексійович, рятуючи життя якогось військовополоненого мадяра (щоб стати його адвокатом), упродовж кількох тижнів вивчив таку незвичну для нас угорську мову (у ній, приміром, слово “кінь” має кілька сотень синонімів). При нагоді він легко переходив на мову співрозмовника, зокрема на діалекти іспанської чи італійської тощо...

Слово про Лукаша сказали лауреат Шевченківської премії Іван Драч, український мовознавець, перекладач, публіцист Віталій Радчук, земляки Миколи Олексійовича з Крелевця, а заслужений артист України Борис Лобода продекламував низку його віршів.

прем’ерна вистава Пушкінської трагедії “Моцарт і Сальєрі”. У ній роль комп’ютера перебирає на себе Сальєрі — композитор “нормальний”, але далекий від генія Моцарта. Ось уривок зі вступного монологу Сальєрі: “Я сдѣлался ремесленник: перстам // Придал послушную, сухую беглость // И верность уху. Звуки умертвив, // Музыку я разъял, как труп. Пове-рл // Я алгеброй гармонию. Тогда // Уже дерзнул, в науке искусенный, // Предаться неге творческой мечты”. Але нічого з того не вродилося, бо науки замало, щоб зрівнятися з “ненавченим” генієм Моцарта. “Разъял музыку я, как труп”, — хвалився Сальєрі, не знаючи, що в цьому препараті не знайде душі — ні тієї буденної, що її мав хуліган і брехун Моцарт, ні тієї святкової, що в його ноти вдихнув Усевишній. Щоб не повторювати помилку Сальєрі, треба шукати лише те, що насправді є в художніх текстах, “разъятых” на три частини мови і об’єднаних у 4 сузір’я.

Кластер №1: імен. 38,8; прикм. 9,7; дієсл. 51,6 (%)

Кластер №2: імен. 49,0; прикм. 12,5; дієсл. 38,7 (%)

Кластер №3: імен. 57,7; прикм. 16,3; дієсл. 27,1 (%)

Кластер №4: імен. 46,3; прикм. 24,9; дієсл. 28,4 (%)

Про наповнення 1-го кластеру йшлося вище, розглянемо решту. **Кластер №2** має таку шевченківську складову: “Лілея”; “До Основ’яненка”; “Дівичі ночі”; “Садок вишневий...”; NN (“Сонце заходить, гори чорніють...”); “На вгороді коло броду...”; “Утоплена”; “Гайдамаки”; “Наймичка”; “А. О. Козачковськомому”; “Ой гляну я, подивлюся...”; “Добро, у кого є господар...”; “Ой умер старий батько...”; “Гамалія”; “Бували воїни й військової свари...”; “Сон” (“У всякого своя доля...”); лист до Репніної (1847); лист до А. О. Козачковського (1850); лист до Я. Г. Кухаренка (1854); лист до А. І. Лизогуба (1848); лист до В. Г. Шевченка (1859); лист до М. С. Шепкіна (1858); фрагмент зі щоденника (1857, 14 червня).

Інші тексти — це Євангелії від Матвія та Івана; 2 фрагменти з Еклезіасту; 4 фрагменти з літопису; “Ротонда душоубців” Т. Осьмачки; 3 тексти Василя Стефаника; по 1 уривку з віршів Лесі Українки та Павла Мовчана.

Кластер №3 можна назвати антиподом кл. №2 в тому сенсі, що Шевченкові тексти в ньому складають лише чверть від усього наповнення. Це — “І Архімед, і Галілей...” (єдиний вірш); лист до Репніної (1849); запис у щоденнику (1858, 18 березня); уривки з повістей “Наймичка”, “Музикант” і “Капітанша”. Натомість супровідні тексти презентовані, сказати б, у широкому асортименті: Біблія

— 6 уривків (Книги Буття; Євангелія від Луки; Пісня над піснями; Апокаліпсис; Послання св. Павла до римлян); 3 тексти Сковороди; 2 тексти Лесі Українки; 5 віршів та “Старший боярин” Т. Осьмачки; 3 вірші Павла Мовчана та 1 фрагмент із “Історії Малоросії” Бантиш-Каменського. Варто зауважити, що саме 3-й кластер є найбагатший на іменники, і ця характеристика відіграє важливу роль у об’єднанні названих текстів у сузір’я.

Кластер №4 надважливою позначкою має велику частку прикметників — таку, як кл. №2 і №3 разом (і в 2,5 раза більшу, ніж кл. №1). Згадаємо про “магію чисел” і для чотирьох сузір’їв від 1-го до 4-го матимемо відповідно таку суму іменників та дієслів (%): №1 — 91,4; №2 — 87,7; №3 — 84,8; №4 — 74,7. Останній далі від трьох попередніх, аніж вони навізаєм між собою. Така позиція (у спосіб, про який ми можемо лише здогадуватися) поміж поетичного шевченківського наповнення долучила до 4-го кластера такі знакові твори, як “Заповіт”; “Думи мої, думи мої...”; “Кавказ”; “Холодний Яр”; “Пророк”; “В. Костомарову”; “Думка” (“Нашо мені чорні очі...”); “Тризна”. Якщо говорити про прозові тексти, то це лист до Репніної (1847); лист до А. О. Козачковського (1854); лист до А. І. Толстого (1856); фрагмент щоденника (1857, 19 червня), а також уривки з трьох повістей — “Варнак”, “Княгиня” та “Несчастний”.

Не-Шевченкова складова 4-го сузір’я не має жодного біблійного чи літописного тексту, натомість — 5 віршів О. Блока, 2 вірші Павла Мовчана, по 1 віршу Сковороди та Лесі Українки.

За метою цього дослідження, вважаючи Т. Г. Шевченка головною творчою фігурою, визначимо його кластерний супровід, виокремивши з останнього поляри підгрупи, а саме: “архаїчну” (біблійні та літописні тексти) та “новітню” (О. Блок, Василь Стефаник, Тодось Осьмачка та П. Мовчан). Такий підхід розкриває цікаву тенденцію: якщо в перших двох сузір’ях сума “архаїчних” текстів дорівнює 9, а “новітніх” — 6 (співвідношення 9:6=1,5), то в третьому й четвертому сузір’ях маємо відповідно 5 і 15 (співвідношення 5:15=0,33). Отже, певна частка шевченківських текстів (саме тих, що лягають у кл. №1 та №2) за ПД-структурою тяжіє до “старого” (але не застарілого, а повноважного) стилю, тоді як інша частка (кл. №3 та кл. №4) є ближчою до новітньої творчої орієнтації. Є підстави вважати, що така арифметика засвідчує принципову можливість зробити крок від низової ПД-структури тексту до його вагоміших характеристик.

Ригор Барадулін: останнє «прощай» Україні

В’ячеслав РАГОЙША,
доктор філологічних наук, професор

Недавно ми назавжди попрощалися з Ригором Барадуліном. Не говоримо, яка це велика, незамінна втрата для рідних, друзів, білоруської літератури, культури, всієї Білорусі. А також — для білорусько-українських культурних взаємин. Ригор Барадулін перекладав багатьох українських поетів білоруською мовою, і його твори часто публікувалися українською. Хвилювався, переживав за Україну до останніх днів свого земного існування. 11 лютого цього року зателефонував нам, став читати свій

вірш, просив надіслати його українським друзям, зокрема знайомому з пісні “Два кольори” Дмитрові Павличку, нашому близькому знайомому. Голос Ригора був дуже слабким, розібрати, тим більше по телефону, неможливо було, і я запропонував зустрітися з ним у нього дома. Назавтра в будинку по вулиці Мележа, 4, ми й зустрілися. У його тісенькому кабінеті, по якому він уже не ходив, а пересувався на крислі-колісничці, поет і передав мені аркуш паперу, де чорним чорнилом нерівними літерами були виведені рядки:

Дмитрові Павличку на “Вірші з Майдану”.

Спливе по Дніпру
Наволоч,
Брехня
І грузь.
Майдан кризь віки
Привітає пісня
Нетлінна.
Не схилять чола
Володарка Білорусь,
Незалежна, неначе життя,
Мати Вкраїна.

10 лютого 2014 р.

Зауважу: “Вірші з Майдану” — невелика книжечка (метелик, як називають такі видання українці), яку написав “по гарячих слідах”, надрукував і надіслав Барадуліну видатний поет, Герой України

Дмитро Павличко. Того ж дня я вислав вірш тим, кому просив передати дядько Ригор. Можливо, вірш уже опублікований на сторінках української преси. А тепер бажано, щоб останнє “прощай” Ригора Барадуліна українцям опублікували ще й білоруси. Тим більше, що ті рядки добре підтверджують думку Лявона Барщевського, висловлену в “Нашій Ніві” 5 березня 2014 р.: “Він помер, безумовно міцно переживаючи за Україну, яку дуже любив. Не перебільшу, коли скажу, що

і його належить зарахувати до Невесної Сотні Героїв Майдану”.

Переклад
Романа ЛУБКІВСЬКОГО
Передрук із журналу “Наша Ніва”
(Мінськ), 12 березня 2014 р.

Михайло НАЄНКО

Шевченко і світ

у півтора мільйонному Мюнхені нині мешкає близько шести тисяч українців. Понад половина з них — емігранти від часів Другої світової війни, решта — наші сучасники, які шукають у Європі кращих заробітків. Єднає їх, проте, туга за рідним краєм, яку вони тамують або регулярними зустрічами у своїй українській церкві, або організаціями культурних заходів. Ось і недавно відбулася урочиста Академія, присвячена 200-літтю від дня народження Тараса Шевченка. Ошатний зал концертно-освітнього центру імені Антона Фінгерле вмістив близько 250 шанувальників творчості ювіляра. Організатор заходу — товариство сприяння, піднесення та поширення української культури в Німеччині "Україна"; патронат — Генеральне Консульство України в Мюнхені, підтримка — Апостольського Екзархату Німеччини і Скандинавії УГКЦ, Об'єднання українських організацій у Німеччині, Українського Вільного Університету (УВУ) та мюнхенського Товариства "Рідна школа". У пролозі Академії ("Борітеся — поборете!") прозвучала Шевченкова пісня "Реве та стогне Дніпр широкий", яку виконав церковний кафедральний хор "Покров" (диригент Станіслав Чуєнко); потім була виголошена доповідь Михайла Наєнка "Муза Шевченка без кордонів", а Львівський академічний театр імені Марії Заньковецької показав натхненну виставу-візію за поемою Т. Шевченка "Катерина" (режисер Богдан Ревкевич). На завершення прозвучав літературно-музичний епілог "Воскресну я! Воскресну нині!", а Генеральний консул України в Мюнхені Вадим Костюк подякував організаторам Академії за сумлінну підготовку заходу та всім присутнім за любов і шану до Великого Кобзаря.

Пропонуємо фрагмент урочистої доповіді на Академії професора КНУ імені Тараса Шевченка, лауреата Шевченківської премії Михайла Наєнка.

Шевченкове слово актуальне завжди, але нині — особливо. Прикро, що найчастіше спливають у пам'яті метафори поета про "московську грязь", "московські ребра" чи й нібито про далеку від нас історію:

*Во Іудеї во дні они,
Во время Ірода-царя,
Кругом Сіона й на Сіоні
Романські п'яні легіони
Паскудились.*

Сьогодні московські п'яні легіони паскудяться не лише в українському Криму, а й побіля кордону інших наших територій; Шевченко (у цитованому вірші) передбачив це півтора століття тому; він був пророком за покликанням і перебував не "понад часом", як декому й нині здається, а — водночас в усіх часах: минулому, теперішньому і майбутньому. І не лише стосовно України (її любив він навіть більше, ніж Бога, і водночас — за неї Господа молив), а й стосовно всього світу як глашатай загальнолюдських цінностей.

*В непробудимому Китаї,
В Єгипті темному, у нас,
І понад Індом і Євфратом...
Дрібніють люде на землі,
Ростуть і висяться царі!*

Це з поеми "Саул", написаної за рік до смерті генія і пророка. А в "Давидових псалмах", що з'явилися з-під його пера за два роки до арешту 1845-го, коли поетові шойно минуло тридцять літ, читаємо:

*Царі, раби — однакові
Сини перед Богом...
Встань же, Боже, суди землю
І судей лукавих.
На всім світі твоя правда.
І воля, і слава.*

Правда і воля, несумісність царя й раба — головні поетичні константи поета; вони його музу терзали постійно і так підживлювали в ньому любов та гнів, які білі та червоні тільця підживлюють гарячу кров в людському організмі. Бо справжній поет (переконаний був найбільш послідовний модерніст ХХ століття Джеймс Джойс) має писати не про те, що в нього в голові, а про те, що в нього в крові...

У роки радянського літературознавства, коли Шевченка всіляко одержавлювали, він пропонувався читачеві як борець із кріпосництвом, співець знелюдних мужиків та знеславлених паніччи й москалями всіляких покриток. Усе це в Шевченка, звичайно, є. Але було і є також інше, про що він і сам зізнавався в поемі "Царі":

*Бо як по правді вам сказати,
То дуже вже й мені самому
Обридли тії мужики,
Та панічі, та покритки.
Хотілося б зогнати оскому
На коронованих главах,
На тих помазаниках Божих...
Ту вінченосну громаду
Покажем спереду і ззаду
Незрячим людам...*

Саме за багатючий поліфонізм поетичних візій Шевченка його корінь проріс у кожен народ, а "в українській він землі аж переплівся" (як сказав би Павло Тичина). А ще за те, що поетичним словом він підтвердив відомі хіба що історикам-філософам шонайменше три відкриття. Перше: нація — це ідеальна форма існування людства. Друге: вершиною досконалості буття є людська особистість. А третє — всемогутність його власної художньої мудрості, яка вибрала

в себе всі (чи майже всі) випадки розвитку людської цивілізації. Згадаю лише кілька: "...Кричите, // Що Бог створив вас не на те, // Щоб ви неправді поклонились, // А хилитесь, як і хилились! І знову шкуру дерете з братів незрячих". Або: "Чого ви чванитеся, ви, // Сини сердешної України, // Що добре ходите в ярмі, // Ще краще, як батьки ходили? // Не чванітьесь, з вас деруть ремінь, // А з їх, бувало, й лій топили".

Геніальність Шевченкового таланту помітили ще його сучасники. Старий уже й досвідчений автор "Марусі" та "Сватання на Гончарівці" Квітка Основ'яненко, прочитавши 1840 року Шевченків "Кобзар", відчув, як волосся на його голові настопувалося; через п'ять років члени Кирило-Мефодіївського братства (1845—1847 рр.) свідомо не зараховували його в офіційне членство, аби уберегти (якщо влада натрапить на їхній слід) від арешту, від репресій. Бо побачили в ньому не знану досі цінність не лише для нашої нації. М. Костомаров, зокрема, стверджував, що Шевченкова муза "роздирає завісу... прорвала якийсь підземний заклеп, уже кілька віків замкнений багатьма замками, запечатаний багатьма печатями".

Шевченко мріяв про те, щоб його слово — "пламенем взялось,

щоб людям серце розтопило". А стане воно таким лише тоді, вважав Шевченко, коли буде правдивим, істинним. Коли на землю прийде слово правди, то, як писав він у вірші "Ісаїя. Глава 35",

*Нічим отверзуться уста,
Прорветься слово, як вода,
І дєбрь-пустиня неполита,
Зцілюючи водою вміта,
Прокинеться...*

Йому ж самому на цій землі (як тому біблійному Пророку) ознаменовано:

*Свою любов благовістять!
Святую правду возвістять!..*

Відомо, на яку висоту підняв українське слово автор "Енеїди" Іван Котляревський (1798); він узяв його в народі і підняв до рівня народу. Коли слухав "Енеїду" тодішній сатрап Російської імперії Микола I, то, кажуть, дуже реготав, особливо з описаного в поемі олімпу та олімпійських небожителів. Реготав і потім нібито сказав: "Умная шалость...". Коли ж він прочитав (чи йому прочитали) Шевченків "Сон", де в сатиричному світлі постав петербурзький олімп із його катами-небожителами, то вже, як знаємо, не реготав, а звелів автора відправити в солдати "с заперещенням писати і рисувати". Це була "найвища" оцінка Шевченкового слова, якщо дивитися на нього з позицій держиморди. А народ і людство шанують Шевчен-

кове слово насамперед за те, що поет поставив його на "сторожі... малих отих рабів німих", що постійно дбав, аби "наше слово не пропало" і щоб удалося йому самому "неложними устами сказати правду".

Серед європейських країн однією з перших Шевченка помітила Німеччина. 1843-го коли поетові було 29 років, у німецькій пресі з'явилася повідомлення про вихід у Петербурзі поеми Шевченка "Гайдамаки". Згодом німецькі інтелектуали могли відчувати енергію його слова в 1859 р., коли в Лейпцігу вийшла поетична збірка "Новые стихотворения Пушкина и Шевченки". Упорядник цього видання зазначав: "Следующие (українські. — М. Н.) стихотворения присланы на малороссийском языке с примечанием, что стихи Шевченка — выражение всеобщих, накипевших слез; не он плачет об Украине — она сама плачет его голосом". У цьому виданні вперше опубліковано такі Шевченкові твори, як "Заповіт", "Кавказ", "І мертвим, і живим...", котрі до того (а передав їх німецькому видавцеві Панько Куліш) відомі були тільки в рукописах; перебували вони під арештом з 1847 до 1906 рр. Визволити їх звідти судилося завдяки ініціативі Василя Доманицького, який разом із

іншими українцями — депутатами тодішньої російської Держдуми — домогся дозволу на це в самого царя Миколи II і вмістив їх у виданому 1907 року в Петербурзі найповнішому на той час "Кобзарі".

Активніше про Шевченка заговорили німецькі перекладачі й літературознавці у 70—80-х роках ХІХ ст. У 1870 р. Й. Георг Обріст видав книгу "Тарас Шевченко — український поет". Після того з'явилися судження німецьких критиків, що Шевченкова муза подібна до музи преславного Готфріда Бюргера, а поема Шевченка "Лілея" могла б зробити честь навіть такому поетові, як Й.-В. Гете. На рубежі ХІХ—ХХ століть плідно популяризували твори Шевченка в Німеччині Юлія Віргінія і Анна-Шарлотта Вуцькі. У 1914 р. (до 100-ліття поета) журнал "Ukrainische Rundschau" підготував спеціальний шевченківський номер — статті про його творчість, спогади сучасників, пісні на слова поета. Однак найповніше німецькому читачеві Шевченко був представлений у ХХ столітті. 1951 року в Берліні вийшла книжка "Гайдамаки і інші поетичні твори", яку підготував Е. Вайнерт. Тоді ж у Москві німецькою мовою видано двотомне зібрання творів Шевченка під назвою "Der Kobzar", над яким працювала велика група і перекладачів, і науковців. Шевченкові "Заповіт", зокрема, переклала німецькою мовою Гедда Ціннер. Слова з цього твору "Поховайте та вставайте... і вражою злою кров'ю волю окропите" майже дослівно повторювали слова французької "Марсельези": "Хай чорна кров (ворожа) напоїть борозни-лани!".

У 80—90-х роках ХХ ст. багато зусиль для поширення творчості Шевченка в Німеччині доклали Елізабет Котмайер, Альфред Куррелла та ін. Альфред Куррелла, до речі, був основним доповідачем на урочистому вечорі в Берліні, коли відзначалося 100-річчя з дня смерті Шевченка (1961).

Середньостатистичний (якщо можна так сказати) читач у країнах західного слов'янського світу довго щось знав про українську літературу переважно за її класикою. Ще академік О. Білецький (у студії "Українська література серед інших літератур світу") наголошував, що в слов'янських країнах до початку ХХ століття знали переважно Шевченків "Кобзар". "Чехам, наприклад, Шевченко дорогий уже тим, що... прославив у поемі "Єретик" їхнього національного героя Яна Гуса... Живим зв'язком став Шевченко між болгарською та українською літературою... Не відразу визнала Шевченка польська, навіть демократична література". Згодом ситуація змінилася. У ХХ ст. "Кобзар" (хай і не завжди в повному обсязі) перекладено всіма найвідомішими мовами світу. Навіть такими далекими від слов'янства, як китайська, японська чи в'єтнамська. У 1960 р. видавництво Академії наук України опублікувало "Заповіт" поета сорока п'ятьма мовами. Через 30 років (1989-го) ця цифра зросла до 150-ти, а нині — до 160-ти...

У поемі "Кавказ" поет стає в один ряд із усіма борцями проти поневолення і закликає їх:

*Борітеся — поборете,
Вам Бог помагас!..*

Сцена з вистави-візії Львівського театру імені Заньковецької "Катерина" (за однойменною поемою Т. Шевченка)

В актовому залі Урочистої Академії.
В центрі Генеральний консул України у Мюнхені Вадим Костюк

З цими словами на устах (на превеликий жаль!) загинув 22 січня 2014 року вірменський українець із Дніпропетровщини Сергій Нігоян. За кілька днів до загибелі він прочитав уривок з “Кавказу” на Євромайдані і через інтернет його побачив і прочитав увесь світ.

Кавказькі народи чи не найшвидше зрозуміли зміст і силу Шевченкового слова, бо Шевченко (як говорив свого часу Расул Гамзатов) проблему Кавказу розумів значно глибше, ніж зараз розуміємо її ми. Тому не випадково “Кобзар” (більшим чи меншим обсягом) перекладено практично всіма кавказькими мовами — грузинською, вірменською, азербайджанською...

Коли йдеться про актуальність слова Шевченка, то зринає в пам’яті висловлювання О. Довженка: “Кобзар” цитувати трудно. Він нагадує мені огненну піч, з якої обережно вихоплюють вуглики, і, перекидаючи їх між пальцями, прикурюють”. Можна сказати й інакше: Шевченків “Кобзар” — це айсберг. Окремо взяті його строфи — лише видима частина айсберга. У невидимій, у підводній його частині, айсберг Шевченка таїть таку енергію, яка поки що й назви не має. “Слова поета, — писав найбільший український славіст і філософ ХХ ст. Дмитро Чижевський, — якоюсь мірою — слова Божі, бо поет — Божий пророк. І “правда і воля”, і “слава” залежні не лише від закликів поетового, але безпосередньо від Божого слова, Божої волі”.

Англомовний світ уперше почув про Шевченка наприкінці 60-х років ХІХ століття. Ентузіастами тут були переважно українські емігранти, а на початку ХХ-го до перекладів його поезій долучилася авторка знаменитого роману “Овод” Етель-Ліліан Войнич. Пізніше його перекладали поети найрізноманітніших літературних уподобань. “Садок вишневий коло хати...”, наприклад, має більше десяти перекладних варіантів, а “Заповіт” — понад двадцять. Епічні поеми поета вперше побачили світ англійською мовою завдяки “чистокровній” британці Вірі Річ (народилася в Лондоні, а похована, за запові-

том, в українському Каневі, майже поруч із могилою Тараса Шевченка). У 60-х роках ХХ ст. вона переклала дев’ять Шевченкових поем, серед яких і найвідоміші “Сон”, “Кавказ”, “І мертвим, і живим...” та ін. Нині американський українець Петро Федінський переклав і опублікував англійською мовою всю (!) поетичну спадщину Шевченка...

Однією із загадок Шевченка є те, що він нібито “простий” як поет і тому зрозумілий для всякого читача. Через те, мовляв, в Україні всі — шевченкознавці. Насправді він один із найскладніших і завжди актуальних світових поетів. Недарма ж нині в світі стоять, за прилизидами підрагунками, 1100 пам’ятників йому. Це більше, ніж усім європейським письменникам разом узятим. 2000 року ЮНЕСКО взялася визначити одного найпопулярнішого з двох тисяч культурників світу. Виявилось, що це — Тарас Шевченко. Його твори найчастіше і великими накладками перевидаються не лише в Україні, його ім’ям названо найбільше міст, вулиць, шкіл, університетів, підприємств, бібліотек і навіть кораблів. Найвища вершина на Кавказі (4200 метрів) названа 1939 року “Піком Шевченка”. Там поставлено йому пам’ятний знак (вище не поставлено жодному поету світу!). На той “Пік” дніпропетровські альпіністи здійснили сходження до 200-річного ювілею поета.

Шевченко як поет і постать надихав багатьох митців на майже немислимі відкриття. Кому не відома картина геніального нашого земляка по крові І. Рєпіна “Запорожці пишуть листа турецькому султанові”? Він працював над нею більше десяти років. Довго картина видавалася лише грандіозною, але їй бракувало якогось задушевного вогню. І ось художник зважується на нечуване: кошовому отаману Сірку (праворуч від писаря) він вписує очі (погляд) Тараса Шевченка з його фотосвітліни 1859 року. І епічне полотно ожило; в ньому з’явився проймаючий внутрішній зір, який не просто осяває, а облікає глядача і вогнем гніву, і водночас драматичного спрямування в будучину. Біля такої кар-

тини можна стояти годинами; дивився — не надивився...

Про Шевченка існують сотні захопливих міркувань і висловлювань визначних культурних діячів усього світу. Ще до 150-річчя поета їх уміщено в тритомнику “Світова велич Шевченка”. Наведено лише два з них: американського художника і письменника Рокуела Кента та турецького поета Назима Хікмета. “Я американський художник і американець плоть і кров’ю, — писав перший, — але те, що я бачив з творів Шевченка-художника, і те, що я знаю про нього як про поета, викликає найглибші чуття щирої захопленості його талантом і творчістю. Я пишався цими творами, немовби я сам українець. Ваш Шевченко — це мій Шевченко”. А другий ніби уточнював: “Є поети одного міста, одного села, одного народу. Але є поети всіх міст, всіх сіл, усіх народів. Шевченко саме такий”. Тамуймо справгу з джерел цілющого слова Шевченка і вічні ми будемо з ним!

Пам’ятаючи, однак, застереження сучасного класика російської поезії Євгена Євтушенка з його студії “Геній, забритий в солдати”: “Тарас победил, как, в конце концов, дух человеческий побеждает ли духовность. Но не слишком ли дорогой ценой, как, в конце концов, победили и Пушкин, и Лермонтов, и Пастернак, и Мандельштам, и Ахматова? И победило ли свободолобие?”. На жаль, Євгене Олександровичу, “не победило”. Як писав Шевченко, “Байстрюки Катерини // Сараною сіли” сьогодні на свободу в нашому Криму і зазіхають на інші українські землі. Продовжує відтак збуватися жак Шевченкового сучасника і Вашого улюбленого поета О. Пушкіна про “доблестного” імперського солдата-завойовника:

Куда ни мчался ты грозой —
Твой ход, как чёрная зараза,
Губил, ничтожил племена...

Як вистояти Україні перед загрозою цієї “чорної зарази”? Єдина надія (не на владу, яка поки що вкрай немічна) — на Божу волю і на те, що збудуться такі пророцтва Великого Кобзаря: *Встане Україна.*

І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..

Людина-місто... Спомин-вдячність

Євген БАРАН

Дещо патетичне називання, але прийнятне в системі мого розуміння означеного феномену.

Ми всі, вчора, нині й завтра (про поетів не скажу) є продуктом родини, спільноти, ландшафту.

Так само ми можемо вибирати — спільноту і ландшафт. Родиною можемо хвалитися, мовчати про неї, воювати з нею (приховано або відкрито), приймати її.

Хочу кілька слів сказати про людину, яка зуміла своїм життям розкрити переваги й недоліки заангажування літературою. Його звали Володимир ПОЛЕК (27 вересня 1924—19 липня 1999). Бібліотекар, бібліограф, кандидат філологічних наук, викладач Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Корінний станіславський (івано-франківський). Напередодні Дня Незалежності 2012 року мені довелося прийняти з рук мера Івано-Франківська Віктора Анушкевича відзнаку і диплом Володимира Полека — “Почесний громадянин Івано-Франківська”, які я передав у Літературний музей Прикарпаття. Так склалося. Володимир Полек жив сам, мав двох молодших сестер, небожа по одній із сестер. Я працював із Полеком на кафедрі української літератури п’ять років. По-знайомився раніше, навесні 1992-го, коли приїжджав уперше до Прикарпатського університету з питання можливого праселаштування.

Маленький сивий чоловік, приємний у спілкуванні, делікатний. На запитання про жінок відповідав завжди однаково: “Жінка — рай для душі і чистилище для кишені”. Жив самітником-анахоретом у своєму приватному будиночку на Достоевського, б, де все було закладено книжками, складалося навіть враження, що господар і спить на книгах.

Мене ніколи не запрошував до себе (раз або двічі я був у нього з якихось кафедральних питань). Казав мені так: “Євгене, ви книжник, ви такий, як і я. Ви у мене вкрадете книги”. Книг у нього я не крав. Узагалі, востаннє я поцупив книгу студентом, перебуваючи на Рівненщині в однокурсника на веселі. Здається, то був “Квентін Дорвард” Вальтера Скотта. Чому саме ця книга? Не знаю. Запала щось вона мені. Окрім того, була безпритульна. Якоюсь випадковою виглядала у кімнаті, обвішаній килимами, заставленій “стінками” із сервізами, якимись міщанськими причандаллями...

Словом, книг у Полека я не брав, а коли він раптово помер, то його книгозбірню частково розікрали, частково розпродали, частково (залишки) перевезли в університет.

Коли вийшла моя брошура “Замх на міражі”, яку я подарував Полеку, то через кілька днів Володимир Теодорович підійшов до мене і якийсь винуватого сказав: “Знаєте, Євгене, я прочитав Вашу книжечку. Не знаю, що сказати. Я звик, що критика — це або “за”, або “проти”. А Ви пишете про Андруховича, і я не зрозумів: Ви його хвалите чи критикуєте”. Я не знав, що відповісти Полеку, бо сам тоді не міг визначити свого ставлення до творів цього письменника. Можливо, моя невизначеність і відбилася у тих ранніх публікаціях.

Полек писав багато. Але це був жанр бібліографічної довідки переважно. Коли я розбирав папки з листами Полека і листами до ньо-

го, то натрапив на одного листа з якогось московського видавництва (шкодюю, що не переписав собі його, тепер не знаю, чи збереглися ті листи). У ньому редактор якогось видання, доктор філології, досить критично оцінив матеріал Полека, назвавши його “маленьким Наполеоном, який уявив себе переможцем Бородінської битви”. Що за матеріал викликав таку негацію московського літературознавця, не пригадую.

Полек був бібліографом. Чи як називав його один місцевий класик від літератури — “бухгалтером від літератури”. Якщо забрати негативну інтонацію, з якою виголошувалася ця оцінка-характеристика, то місцевий класик мав рацію. Єдине, він забував у той момент (зрештою, не тільки в той), що “літературна бухгалтерія” тоді, як і зараз, є складовою літературного процесу. Треба було бачити розгубленість Полека у ті роки: “Євгене, — казав мені, — я нічого не розумію. Я не встигаю фіксувати публікації. І найсумніше, зараз я не бачу потреби у їхній фіксації”. Це була драма бібліографа старої школи: ретельного, сумлінного, чесного.

У мене є одна з його перших друкованих книг-довідників “Літературне Прикарпаття” (Львів, 1964), її мені подарував письменник-гуморист Павло Казимирович Добрянський (1930—2011). Книга зазнала цензурних переслідувань і була заборонена. Переглядаючи той довідник, я взагалі подивований цензурним перестракуванням, бо жодної крамолі там не побачив, за винятком кількох імен, яких тоді не згадували в історії літератури (Сильвестр Яричевський, Юрій Шкрумеляк, Уляна Кравченко, Олександр Олесь)...

Полек був закоханий в Івано-Франківськ, і одна з останніх його краєзнавчих книг називалася “Майданом та вулицями Івано-Франківська” (1994). Ця книга перевидається і залишається однією з найдостовірніших інформацій про історію називання, перейменування міських вулиць. Гадаю, ідея обласної телепрограми “Вулиця” з її незмінним ведучим краєзнавцем Михайлом Голловатим виникла під впливом книги Володимира Полека.

Полек відійшов раптово. Була літня спека 1999-го. За кілька днів до раптової кончини він ще був на зустрічі з колишніми студентами. Його знайшли без пам’яті в своїй “келі”, інсульт. Не опритомнівши, Полек помер. Він ніколи не говорив про смерть. Боявся її. Бог зробив так, що цей чоловік не втямив свого відходу. І це був оптимальний відхід. Не найкращий, але оптимальний для цього книжника-самітника.

Мені моментами бракує цього “Наполеона” прикарпатського краєзнавства. Бракує його консультації, його поради, його здивування і легкого іронічного коментування. Бо Франківськ, український Івано-Франківськ, сильний і вічний не мітичними абстрактними історіями і будинками (величними, але порожніми і мертвими без людського духу), але й конкретними життями-бувальщинами, які поволі перетворюються у ландшафтну легенду/казку. Життя Володимира Полека — цієї людини-міста — цілком вкладається в культурно-історичну панораму міста. Міста, в якому народився, жив, працював і помер великий ідеаліст і великий книжник. Великий івано-франківський Володимир Теодорович Полек.

Психобіографічна трилогія Степана Процюка

Анна МУКАН
Фото Валерія ПОПОВА,
прес-центр Інституту філології

Герої його романізованих біографій — В. Стефанік, В. Винниченко, А. Тесленко — привернули увагу Процюка насамперед своїм складним внутрішнім світом. Автор прагнув збагнути суперечливі характери українських геніїв.

Степан Процюк наголошує, що не мав потужної літературної традиції в жанрі психологізованої біографії. Його попередником у цій царині є хіба що В. Домонтович зі своїми “Романами Куліша” та “Аліною і Костомаровим”, писаними наприкінці 20-х років минулого сторіччя.

Спершу в планах Степана Процюка був лише один роман — “Троянда ритуального болю: Роман про Василя Стефаніка”, який мав доукомплектувати серію “Автографи часу” видавництва “Академія”. Однак після успішної рецензії книжки серед читачів з’явився

задум створити психобіографічну трилогію. Після виходу останньої книжки у січні 2013 року Процюк вирішив зупинитися, адже “три — це сакральне число”, а тиражування подібних книжок може “перетворитися на кон’юнктуру”.

За словами автора психологізованих біографій, найскладніше було видати роман про Архипа Тесленка — забутого молодого генія української літератури, реанімувати якого з небуття було справою честі для Степана Про-

Літературний універсум письменника Степана Процюка дуже широкий. Народившись поетом на початку 90-х, він безповоротно перероджується в іпостасі прозаїка у 2000-х. Працює в різних жанрах: пише романи (“Інфекція”, “Жертвопринесення”, “Тотем”, “Руйнування ляльки” та ін.), збірки есеїв (“Канатоходці”, “Аналіз крові”, “Тіні з’являються на світланку”), книжки для підлітків (трилогія про кохання “Марійка і Костик”, “Залюблені в сонце”, “Аргонавти”). А 2010 року Процюк звернувся до маловідомого в українській літературі жанру романізованої біографії. Створив психобіографічну трилогію “Троянда ритуального болю” (2010) про В. Стефаніка, “Маски опадають повільно” (2011) про В. Винниченка, “Чорне яблуко” (2013) про А. Тесленка. З презентацією Степан Процюк завітав до Інституту філології.

цюка. Видавець сумнівався в успіхові такої книжки, хіба що це буде геніальний твір. Схоже, письменник переконав видавця у тому. Трилогія отримала бажаний резонанс серед критиків і читачів, хоча українцям, вважає Степан Процюк, ще треба дорости до такого жанру літератури.

Особливістю своїх психологізованих біографій автор вважає брак у них недомовок і “не-

зручних місць”. Письменник переконаний, що читач має знати всі нюанси життєпису його героїв — і приватного зокрема. Однак Процюку не йдеться про бульварні романи, він прагне збагнути всю суперечність егоцентричної й водночас надзвичайно талановитої натури В. Винниченка, трагічного світосприйняття Стефаніка, поетично-драматичної долі А. Тесленка.

Микола ЦИМБАЛЮК

Із когорти окрилених Україною

Володимир ЛЕОНТОВИЧ (1866–1933), відомий громадсько-політичний і державний діяч, письменник, журналіст, один із організаторів української преси, помер, коли на Великій Україні доходив апогею кривавий план Москви з упокорення українців Голодомором. Але помер не від голоду, а від туги за рідним краєм. У результаті Другої україно-російської війни 1918–1919 рр. і окупації України більшовицькою Росією В. М. Леонтович разом із мільйонами інших представників свідомого українства змушений був податися у вигнання. І лише через 60 років, 1993-го, коли Україна відновила свою державність, він повернувся на рідну землю — своїми книгами і, найголовніше, справою свого життя.

Олена Леонтович

Висока й досі ніким не оцінена заслуга у справі повернення славного імені одного з окрилених Україною належить внучатій племінниці Леонтовича Олені Леонтович (Ворониній), відомій діячці жіночого руху, педагогі, письменниці, члену НСПУ. Ось уже понад двадцять років, крім активної громадсько-політичної, перекладацької і письменницької діяльності вона активно веде пошуково-дослідницьку роботу. Стараннями п. Олени в українську історію і культуру повернуті імена не лише В. Леонтовича, а й В. Смирненка (українського підприємця-мецената, на кошти якого було видано “Кобзар” Т. Шевченка), В. Шульгина (першого міністра закордонних справ УНР), Наталії Іщук-Пазунок (доктора філософії (США), дослідниці творчості Лесі Українки) та ін.

Усі згадані персоналії, які увійшли в сферу інтересів п. Олени, об’єднують не лише їхня діяльність у царині української справи, а й близькі чи далекі родинні зв’язки. Всі вони є нащадками великого і розгалуженого стародавнього козацького роду. Сам Володимир Леонтович в оповіді “З життя моєї баби” писав, що “рід Леонтовичів був з православних шляхтичів українського походження за часів Речі Посполитої, і після поділення України залишався деякий час на правобережжі. Трохи згодом дехто з Леонтовичів переїхали на лівий берег на Гетьманщину, і тут багато з них у різні часи займали більші і менші старшинські уряди, дехто навіть і генеральні. Але через те, що вони здебільшого не мирилися з московськими представниками на Україні, а один із них своєю Мазепою, сливе ніхто з їх тоді дуже не збагатів”.

Не дуже збагатів, якщо говорити про матеріальні статки, і Володимир Леонтович, хоча для того були всі передумови. У спадок від батька, Миколи Павловича, полтавського поміщика, землевласника середньої руки він отримав не бознаскільки землі. Але прекрасна освіта (Лубенська гімназія, потім юридичний факультет Московського університету), наочний приклад одного з найуспішніших підприємців українців, піонера цукроваріння В.

Ф. Смирненка, тітчиного чоловіка, зрештою, кмітливості, працьовитості і підприємливості вивели його в перші ряди національної, сьогодні б сказали, бізнесової еліти. А генетично успадкована національна гідність і зміцнена прикладом старшого покоління любов до рідного народу витворили той феномен українського діяча, яким став Володимир Леонтович.

...Щойно впала, після російської революції 1905 р., заборона на українське друковане слово, і Леонтович, який заявив уже про себе як активний діяч громадсько-культурного і земського руху, одразу, згідно з рішенням Товариства українських поступовців, подає заяву на видання першої всеукраїнської газети (на Наддніпрянській Україні) “Громадська думка”. Володимир Миколайович став не лише засновником, а й першим її редактором. Того ж року, наприкінці грудня вийшло перше число “Громадської думки”. Проіснувавши трохи більше

півроку, її за національну позицію закрити царський уряд. А натомість почала виходити “Рада”, запасний дозвіл на яку мав Борис Грінченко. В обох видання В. Леонтович виступав і як письменник, і як оригінальний, компетентний журналіст.

Про це зокрема говорилося на вечорі пам’яті В. М. Леонтовича, що днями відбувся в Будинку письменників НСПУ. Заходами і стараннями п. Олени впродовж 2004–2005 рр. було зібрано і видано майже всю відому белетристику і літературно-критичну спадщину письменника, частину публіцистики і епістолярії. Внаслідок невпинних пошуків дослідникам вдалося розшукати досі невідому частину газетних публікацій Леонтовича. Вони, з одного боку, представляють яскраву сторінку в історії національної журналістики, а з другого, доповнюють творчий портрет автора. Тож крім чотиритомника, виданого 50 років тому, цілком імовірно, неза-

баром може з’явитися п’ятий, додатковий, не менш цікавий і змістовний. Тим паче, що ми стоїмо на порозі відзначення 100-літнього ювілею Української революції 1917 року. Тож оприлюднення будь-яких донедавна невідомих сторінок нашої прийдешньої історії кладе додаткову міцну підвалину в традицію уже сьогоденного національного державотворення. Адже не може бути майбутнього, якщо ми кепсько знатимемо наше минуле.

Між минулим і сьогоденням існує безперервний зв’язок. Це засвідчує один із актуальних сьогоденних творів В. Леонтовича, історична фантазія “Абдул-Газіс”, яку автор присвятив своїй коханій дружині, Юлії Володимирівні. Це повість, де головним героєм є Абдул-Газіс, наймолодший і найближчий до хана з-поміж радників. Із перших рядків автор вводить читача у його світ: “Вчився Газіс у чужій школі, читав російські книжки, придивлявся до російського життя, і почало йому здаватися, ніби те чужоземне життя краще, ніж життя в рідному краю. Спокушало хлопця, та чи диво, що й спокуювало, коли і старі вже люди, старі посланці ханські, згадуючи рідний Дейлам, важко замислювалися, а шайтан натуркував їм тоді у вуха облудні думки, нагадуючи про кривди, зчинені ханом чи їм, чи їхнім знайомим та кривим”. А далі тонка психологічна оповідь про ціну і тра-

гедію усвідомлення зради власного народу на користь російського, нібито “цивілізованішого”. Але так до слушного часу вважав не лише кримський татарин Азіз, а й міщанин Іван Петренко. “Не був він питомий росіянин, бо походив із народу також, хоч і давно вже приєднаного до російського царства, та проте соромився свого походження, гордував своїми земляками й силкувався запевнити і себе, й інших, що він “є самий що ність расейській человек”.

Цю повість Володимир Леонтович написав ще 1903 року. А нині доктор педагогічних наук Ремзі Рефікович Девлетов, завідувач кафедри початкової освіти Сімферопольського інженерно-педагогічного університету перекладає її кримськотатарською мовою і публікує в університетській газеті. Сподіватимемося, що попри нинішню ситуацію у вкотре окупованому Москвою Криму, всупереч зриванням українських прапорів на кримськотатарських установах, таки з’явиться “Абдул-Газіс” і окремим виданням. Бо творчість Володимира Леонтовича, як і українська справа, на яку він поклав своє життя, мусить жити заради майбутнього. Майбутнього, в якому не мусить бути “зерна неправди за собою”.

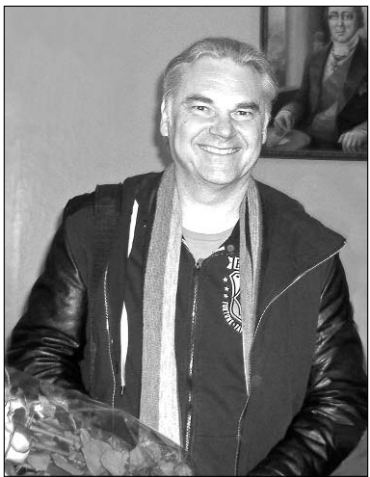
Анатолій Паламаренко читає оповідання Володимира Леонтовича

Лауреати «Глодоського скарбу» вшанували Гоголевий виш

Надія ОНИЩЕНКО

Марко Роберт Стех, восьмий лауреат премії “Глодоський скарб”, у Ніжині зустрівся зі студентами та викладачами й працівниками Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою, чий інформаційні матеріали він використовує у своїх культурологічних проєктах. Пан Стех народився в Любліні у Польщі в українській родині. З 1982 року живе в Торонто в Канаді. Доктор славістики (завершив докторат у Торонтському університеті дисертацією про драматургію Миколи Куліша) і “магістер інженерії”. Директор видавництва Канадського інституту українських студій, менеджер проєкту “Ен-

циклопедія України в Інтернеті” та англomовного видання “Історія України-Руси” Михайла Грушевського. Викладає українську культуру й історію у Йоркському університеті в Торонто.

У 1980-х роках був засновником і мистецьким керівником Авангардного українського театру (АУТ) у Торонто; співзасновник і редактор журналу “Термінус” (1986–1989), який вплинув на тогочасний український андеграунд. Продюсер фільму “Кисневий голод” (режисер Андрій Дончик, 1992), асистент-продюсер фільму “Лебедине Озеро. Зона” (режисер Юрій Ілленко, 1990), які відзначені на фестивалях у Венеції і Каннах.

Автор роману “Голос” (2005) і незавершеного роману “Невмирущі”; упорядник (та автор вступних есеїв) вибраних творів Ігоря Костецького “Тобі належить цілий світ” (2005); упорядник, разом із Люцією Ржегоржівською, антології сучасного українського оповідання в перекладах чеською мовою “Україно, давай, Україно!” (Брно: Vetrní mlénu, 2012). Автор численних літературознавчих праць (зокрема про Миколу Куліша, Ігоря Костецького, Емму Андєвську, Юрія Косача), оповідань, п’єс. 2009 року отримав Міжнародну літературну премію імені Миколи Гоголя за роман “Голос”. 2011 року став автором та ведучим циклу телепередач “Очіма культури” на канадській програмі КОНТАКТ.

Гостя з Канади супроводжували чотири лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка: письменники Леонід Горлач і Дмитро Іванов, Михайло Слабошпицький і Григорій Гусейнов. Редактор популярного літературного журналу “Кур’єр Кривбасу” Григорій Джамалович 2006 року сто тисяч гривень шевченківської премії за участю Ліги українських меценатів поклав на депозит і ось уже восьмий рік

поспіл вручає іменну премію кращим українцям.

Відкриваючи зустріч, ректор Ніжинського держуніверситету імені Миколи Гоголя професор Олександр Бойко привітав усіх присутніх із подією, яка “ефектом присутності” наповнить наше існування новим змістом. І ми всі переконалися в цьому протягом трьох годин інтелектуального спілкування.

Саме культура, її глибинне пізнання, на думку Марка Стеха, ідентифікує людину за національною ознакою. Народившись в українськомовній родині, юний Марко в польському оточенні більше захоплювався польською літературою. Але глибше ознайомившись із літературою українською, він, 18-річним, почав усвідомлювати себе українцем.

Українці в Канаді активно підтримували Євромайдан у Києві: вони пікетували дипломатичні представництва Росії й України.

Марко Стех передав у бібліотеку вишу академічне видання Григорія Сковороди і Шевченковознавчу енциклопедію.

Тезу канадського науковця і громадського діяча розвинули українські професори: директор Інституту української мови НАНУ Павло Грищенко та провідний науковий співробітник цього закладу і викладач Національного університету “Києво-Могилянська академія” Лариса Масенко. Їх підтримав директор видавництва “Ярославів вал” письменник і громадський діяч Михайло Слабошпицький, який поповнив бібліотеку університету.

Набагато ширішою, ніж на радіо і телебаченні, відчували ми скрипальку Мирославу Которович. Її ліричне виконання “Ave Maria!” Астора П’яццоллі разом із баяністом Ігорем Саенком відлунувалося віковичною тишею двохсотлітньої аудиторії. Отримавши премію молода артистка використала на поширення творчості свого покійного батька — народного артиста України Богодара Которовича.

— Периферія — це стан душі, а не місцевості. І тому ми всі виявилися в Ніжині людьми одного кола і українських переконань, — широко зізнався заслужений артист України перший лауреат премії Тарас Компаніченко. Його кобзарське мистецтво доносить до нас вільнолюбство Григорія Сковороди і Спиридона Черкасенка, тяглість до яких підтверджують і сьогоднішні українці.

Назва премії походить від містечка Глодоси на колишній Херсонщині, а тепер Кіровоградської області. Звідти предки Григорія Гусейнова по материній лінії. А на початку 1960-х років дев’ятикласник з Глодосів випадково натрапив на великий скарб, що зберігався кілька тисяч років у землі. Це було скіфське золото, що зараз експонується у Музеї кошовностей України у Києві.

— Нам здалося, що це може бути своєрідним символом України. У нас така багата земля, що “золото” у ній на кожному кроці, — стверджує засновник іменної премії. Дуже хочеться, щоб його патріотичний приклад підтримали інші українці, зокрема і в Ніжині. А вже в нас науковці, журналісти й студенти шукають і знаходять гоголівські і шевченківські скарби, якими захоплювалися гості на вулицях давнього козацького міста і Музею рідкісної книги.

Л. ІВАНИШИНА

Кінорежисер Анатолій Сирих: “Я люблю ваш журнал тому, що він створює ілюзію, яка забирає мене від дійсності, де кінематограф вже не існує” (запис у книзі редакційних відгуків за 1997 рік). Оптимістичнішим був у той час Михайло Ілленко: “Сподіваюся, що кіно не зупиниться і журнал “Кіно-Театр” буде мати змогу звертатися до наших режисерів, акторів, операторів. Дуже вдячний за підтримку і надію, з якою зустрічаю кожний новий номер”.

Кореспонденти “Кіно-Театру” вірили в цей прогноз, а також у те, що в нашій країні є аудиторія, яка цікавиться театром і кіно, і що ця аудиторія чекає професійного погляду на український кінопроцес, на судження та досвід українських і зарубіжних режисерів, акторів, операторів, художників, композиторів. Зрештою, українське кіно вистояло під тиском економічного колапсу і, хоча й поволі, таки продовжувало свій розвиток протягом 2000-х. На початку 2010-х успіх таких фільмів, як “ТойХтоПройшовКризуВогонь”, “Хайтарма”, “Вічне повернення”, можливо, відкриває новий виток його історії.

“Сподіваюсь, що нарешті кора-

Портрет «Кіно-Театру» в просторі буття

Повноцінне мистецьке життя країни потребує фахових поціновувачів, які повинні мати можливість висловлювання. Таку можливість надають мистецькі та культурологічні періодичні видання. 12 травня 2014 року одне з таких видань — “Кіно-Театр” — відзначатиме свою 19-ту весну. Виник журнал у 90-ті, в часи економічної нестабільності й скрути, коли один за одним зникли видання-старожили, присвячені культурі й мистецтву, а медійний простір заповнювався глянцем, гламуром і жовтизною. Саме існування українського кінематографа тоді опинилося під загрозою, що викликало в українських кінематографістів вир емоцій — від розпачу до зачарених надій.

бель українського кіно відпливе у світовий океан і, як водиться, здохне гучні перемоги. Але для цього треба не тільки знятися з якоря і дочекатися попутного вітру, а й зорганізувати рятувну команду, яка б могла витягти наш корабель з дна морського на поверхню. Такий момент настане, а ми ще будемо свідками й учасниками відродження українського кінематографа” (Леонід Череватенко, 2002).

Журнал завдяки читачам і своєму засновнику — Національному університету “Києво-Могилянська академія” — продовжує стійко тримати свій курс у бурхливих водах (якщо продовжувати аналогію з морською стихією) та регулярно, кожні два місяці, надходить до своїх відданих читачів. Сьогодні вони отримали вже його 112-те число. Ця регулярність багатьох навіть дивує, адже мистецьким виданням ведеться несолодко: вони то виривають, то потопляють, а якщо з’являються нові, то також ненадовго...

“Це журнал, який першим відкрив горизонт тем кіно і театру, поєднавши їх також уперше. Про масу фільмів і вистав я як читач і навіть як спеціаліст дізнався з нього. Зокрема про ті наші фільми, які припали порохом забуття”, — го-

ворить історик театру Валерій Гайдабура. До нього долучається ще один доктор мистецтвознавства Ростислав Пилипчук: “Журнал “Кіно-Театр” — сьогодні найкращий серед мистецтвознавчих журналів в Україні, а що стосується театрознавчої частини — то й поготів”.

“Незважаючи на те, що останніми роками надто часто українцям доводилося бути глядачами одного-єдиного театру — театру абсурду президента Януковича — журнал “Кіно-Театр” стоїчно виконував свою місію. Він формував і формує ту ауру, в якій український кінематограф, розширюючи русло традиції, вливається у світовий потік, а український глядач піднімається над жуйкою постсовкових серіалів, де герої у камуфляжі все когось “мочить у сортирі”. Пам’ятається, президент “Голлівудської фундації Тризуб” Петро Борисів у інтерв’ю часопису говорив, що, попри слабкість сценарної справи, українському кіно допомагає сама земля, ландшафт. Нехай же рідна земля, що переходить сьогодні кризу горнило випробувань, постане у повній своїй силі та красі і дасть нові сили творцям кіно, митцям театру і творцям журналу!” — так вважає заслужений журналіст України Ганна Антипович із Полтави.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Через мистецтво до Бога

Чому Україна знову переживає негаразди, а суспільство роз’єднане? Чому немає злагоди і порозуміння у нашому домі? Очевидно, однією з головних причин невтішних реалій сьогодення стало те, що ми дуже віддалилися від Бога. Можливо, саме мистецтво допоможе нам повернутися до Господа? Таку спробу нещодавно зробили у Мистецько-концертному центрі ім. Івана Козловського Національної оперети України, де відбувся концерт “Десять заповідей Божих”.

но), то замислюєшся, наскільки швидкоплинний час, а наші так звані цінності насправді часто оманливі. Саме про це говорить і заповідь “Не сотвори собі кумира і всякої подобі з того, що на небі вгорі, і що на землі долу, і що в воді під землею. Не вклоняйся і не служи їм”.

Через “Ave Maria” І. Баха—Ш. Гуно солістка Київського національного театру оперети Любов Сагат змусила глядачів замислитися над словами з заповіді “Не призывай Іменна Господа, Бога твого, даремно”, а “Посвяченням Діві Марії” на музику О. Дударя та вірші Б. Грищука нагадали четверту заповідь, в якій говориться “Пам’ятай день суботній, щоб святити його. Шість днів працюй і роби всю працю свою, а день сьомий віддай для Господа, Бога твого”.

Важко знайти твір, який би краще відповідав заповіді, в якій говориться про пошану своїх батьків, ніж “Пісня про рушник” на слова П. Майбороди та вірші А. Малишка, а заповіді “Не свідчи несправедливо на ближнього твого” — арія донна Базиліо з опери “Севільський цирульник” Дж. Россіні, які виконав лауреат міжнародних конкурсів Андрій Гонюков.

Слухаючи арію Остапа з опери М. Лисенка “Тарас Бульба”, яка

прозвучала з уст соліста Національної опери України Олександра Мельничука, замислюєшся над вчинком Тараса Бульби, який убив сина Андрія, порушивши Божу заповідь “Не вбивай”. Інший твір у виконанні співака — монолог Яго з опери Дж. Верді “Отелло” — є музичною ілюстрацією відряду двох заповідей: “Не чини перелюбу!” і “Не кради!”.

А Псалмом 22 “Боже мій, нащо ти мене покинув” на музику Г. Гаврилиця, який, по суті, є філософським підтекстом останньої заповіді “Не бажай нічого, що у ближнього твого”, хор Київського національного академічного театру оперети завершив концерт.

— Такі концерти потрібні і в свята, і в будні. Вони необхідні для того, аби підняти дух. А ще це унікальна можливість поєднати слово Боже і високе мистецтво, — підкреслив Андрій Гонюков.

До речі, цього вечора хор Національної оперети України вперше виконував духовну музику. Ось так по-новому розкриваються таланти в Центрі ім. Івана Козловського. А ще тут завжди дотримуються слів Тараса Шевченка: “І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь”, пропагуючи національну і світову музичну культуру.

“Важливо не тільки зберігати українські традиційні пісенні скарби, а й створювати можливості для продовження їхнього побутування”.

Світ врятує пісня

Вікторія РУТКОВСЬКА (ВАЛЬКОВА), член НСЖУ

“Клен було, чим не дерево” — третя фольклорна збірка Надії Данилевської та Миколи Ткача. Перша — “Ой ти, просо-воло-то” побачила світ 2008 року, друга — “Чумарочка рябесенька” — 2011-го. До презентованої книги увійшли зразки найпоширеніших фольклорних жанрів: календарні, родинні і соціально-побутові, коліскові, козацькі, солдатські, весільні, жартівливі, ліричні пісні, пританцівки та народні псалми, записані від сільських мешканців Чернігівщини, Черкащини, Київщини переважно у 80—90-х рр. XX ст. Крім того, вміщено опис традиційного українського весілля з села Лугове Менського району Чернігівської області. Щоб зберегти самобутність місцевої говірки, упорядники дотримувалися запису діалектних слів так, як вони звучать у тому регіоні.

На вечорі були присутні представники творчої інтелігенції — поети, журналісти, фольклористи, музейні працівники, освітяни, побратими з Чернігівського земляцтва, жінки клубу “Волинянка”. Своїх друзів і колег прийшли привітати професор НУКІМ, заслужений працівник культури України, художній керівник заслуженого ансамблю пісні і танцю “Дарничанка” Петро Андрійчук і співак Михайло Полоз.

Ведучий — доктор філологічних наук, завідувач відділу фольклористики ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ Микола Дмитренко наголосив на тому, як важливо не тільки зберігати українські традиційні пісенні скарби, а й створювати можливості для продовження їхнього побутування. Цю неціненну подвижницьку справу вже багато років роблять Надія Данилевська та Микола Ткач.

На третій день Великодніх свят, 22 квітня 2014 року, в ошатній залі столичного Будинку літераторів, творче подружжя — поети й народознавці, члени НСПУ Микола Ткач і Надія Данилевська презентували збірку українських народних пісень “Клен було, чим не дерево”. Вони — лауреати літературних премій “Благовіст” ім. М. Коцюбинського, співавтори фольклорно-етнологічних видань: “Вийди, вийди, Іванку” (1993), “Клецький міст” (1995), “Ішов Миколай” (1996), “Перетик” (2000), “Хліб наш насущний” (2003), “Ой ти, Калито, ой медовая” (2004), “Просили батько, просили мати” (2005) та ін.; упорядники творчої спадщини письменника, етнографа і публіциста Д. М. Мороза, антологій віршів календарної тематики українських поетів. Надія Данилевська та Микола Ткач — автори поетичних збірок, наукових видань, численних публікацій у періодиці.

Те, що пісні, зафіксовані від носіїв, багато з яких уже відійшли у заповіт, набувають другого життя, — заслуга цієї творчої родини. Окремі з них є в репертуарі хору “Гомін” (керівник лауреат Шевченківської премії Леопольд Яценко), народної артистки України Валентини Ковальської, вокального ансамблю “Любисток” (керівник Ніна Левицька), кобзаря Тараса Силенка. У програмах тріо “Жайворонок” під керівництвом Валентини Дмитрівни Команчук є чимало творів із згаданих фольклорних збірок, деякі з них прозвучали і цього разу. Щирі слова по-

дяки за співпрацю висловила етномузиколог, учасниця фольклорного гурту “Божичі”, Ольга Карпата. Вона здійснила справді титанічну працю, розшифрувавши пісні, записані з голосу на магнітофонну плівку і перенесені на електронні носії. А Валентина Ковальська у своєму слові відзначила давні творчі зв'язки з пані Надією та паном Миколою і подарувала подружжю розкішне видання “Пісенний світ українознавства”, куди увійшла низка записаних ними пісень. Своєю чергою, Надія Данилевська сказала про значення пісенної творчості сьогод-

ні: “Світ врятує не кандидати в президенти, а народна і патріотична пісня”. У вінок привітань вплив свій музичний виступ заслужений артист України кобзар Тарас Силенко, продемонструвавши фантастичний спів старовинних обрядових пісень.

Окрасою мистецького вечора став виступ київського хору “Оболонь” під орудою співака і композитора Олександра Свердюка. Колектив створений два роки тому, але за цей час уже набув популярності, є лауреатом Всеукраїнських конкурсів і фестивалів. Хор виконав українські

народні пісні та твори сучасних композиторів. Урочистою кодою вечора прозвучала величава ода Великодню “Христос Воскрес!”, написана Олександром Свердюком на слова митрополита Іларіона (в миру Івана Огієнка) та Алли Шило.

Побажаємо цій талановитій родині — Надії Данилевській і Миколі Ткачу, справжнім подвижникам української культури, — невичерпного натхнення на ниві народознавства, освіти, у їхній поетичній творчості, а також багато нових цікавих розвідок і видань.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Аншлаг забезпечено

Чотирнадцятий Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика фінішує. Його офіційне закриття із врученням усіх найпрестижніших премій відбудеться у Національному академічному драматичному театрі ім. І. Франка (пл. Івана Франка, 3) 15 травня ц. р. о 12 годині.

У святковій програмі — виступи відомих людей України та найкращих мистецьких колективів.

Аншлаг, як і в попередні роки, — забезпечено. До зустрічі в театрі!

Прес-служба Ліги українських меценатів

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор Павло МОВЧАН

Головний редактор

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова),

Ярема ГОЯН,

Павло МОВЧАН,

Олександр ПОНОМАРІВ,

Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора

з виробничих питань

Наталія СКРИННИК

278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ соціальної тематики

Петро АНТОНЕНКО

279-49-47

Відділ просвітницької роботи

Надія КИР'ЯН

270-55-57

Відділ культури

Микола ЦИМБАЛЮК

279-49-47

Відділ коректури

Тетяна ЩЕРБАК

Ірина СТЕЛЬМАХ

278-63-69

Комп'ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК

Володимир ЖИГУН

278-63-69

Черговий редактор

Надія КИР'ЯН

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б,

м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovoprosvity.org

http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Загальний наклад у травні — 14 800

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів.

При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов'язкове.

Індекс газети

“Слово Просвіти” — 30617

